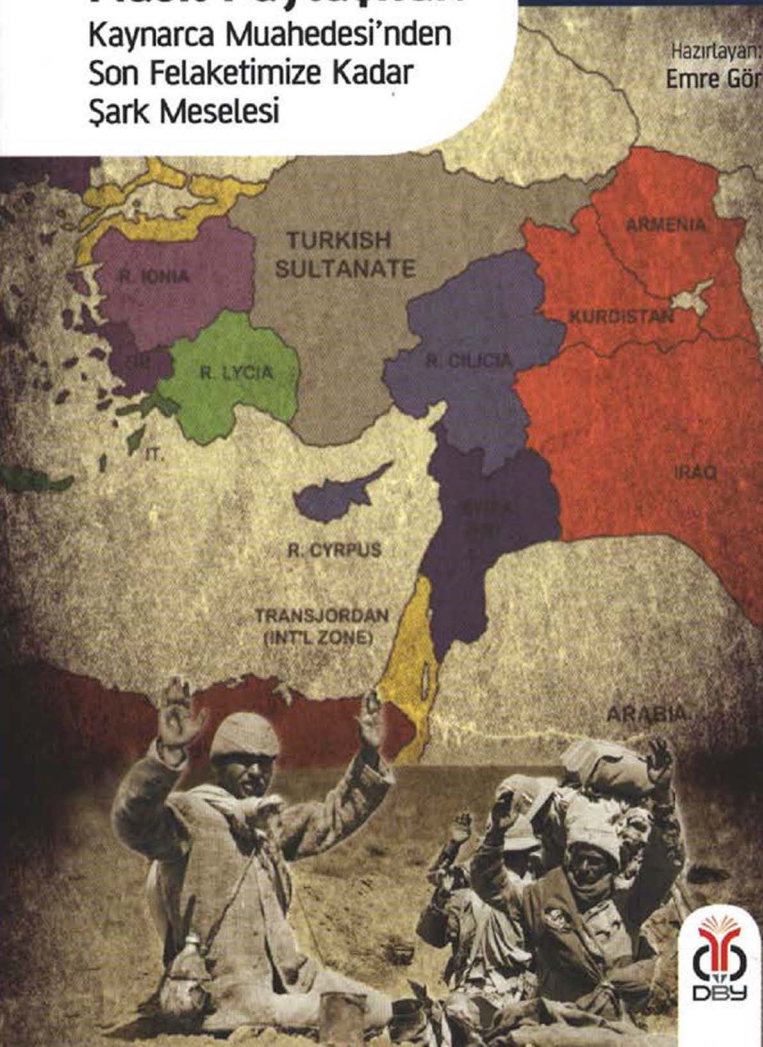
Paul
HOURIE

Türkiye Nasıl Paylaşıldı?

Kaynarca Muahedesi'nden Son Felaketimize Kadar Şark Meselesi

ARAŞTIRMA-İNCELEME

Hazırlayan:
Emre Gör

DBY

Türkiye Nasıl Pay

Kaynarca Muahed
Son Felaketimize
Şark Meselesi

Türkiye Nasıl Paylaşıldı?

Kaynarca Muahedesi'nden Son Felaketimize Kadar Şark Meselesi

© DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI, 2016

DBY: 22
Araştırma-İnceleme: 8

ISBN: 978-605-4635-18-4
Sertifika No: 18188

Birinci Baskı:
İstanbul, Nisan 2016

Yazar:
Paul Hourie

Mütercim:
Tüccarzade İbrahim Hilmi

Hazırlayan:
Emre Gör

Editör:
Fatih Kahya

Yayın Yönetmeni:
İrfan Güngörür

Mizanpaj ve Kapak:
DBY Ajans

Baskı/Cilt:
Şenyıldız Matbaacılık Yay. Ltd. Şti.
Gümüşsuyu Cad. No: 3/2 - Topkapı / İstanbul
Tel: 0212 483 47 91 (Sertifika No: 11964)

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI
Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4
Cağaloğlu, Eminönü - Fatih / İstanbul
Tel. - Faks: +90 212 526 98 06
www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr

Paul
Hourie

Türkiye Nasıl Paylaşıldı?

Kaynarca Muahedesi'nden Son Felaketimize Kadar Şark Meselesi

ARAŞTIRMA-İNCELEME

Mütercim
Tüccarzade İbrahim Hilmi

Hazırlayan
Emre Gör

TÜCCARZADE İBRAHİM HİLMİ (ÇIĞIRAÇAN), 1879 yılında Tuna boyunda bir Romanya kenti olan Tulça (Tulcea)'da doğmuştur. Aslen Kazanlı olup Romanya muhacirlerindendir. 1883 yılında ailesiyle beraber İstanbul'a yerleşen İbrahim Hilmi, ekonomik sıkıntılar nedeni ile Ticaret Okulu'nun üçüncü sınıfında iken okuldan ayrılmak zorunda kalmıştır. Yayıncılık hayatına 1895 yılında İkdam Gazetesi'nde mürettip (dizgici) olarak atılan Çığıraçan, çok sevdiği kitapçılık mesleğine, biriktirdiği beş Osmanlı altını ile 1896 yılında Bâb-ı Âlî Caddesi'nde Kitabhane-i İslam adında açtığı kitapçı dükkânı ile başlamıştır. Türk yayın dünyasına askerî, ilmî, siyasî, tarihî, edebî ve kısmen de dinî eserler kazandıran İbrahim Hilmi Çığıraçan, ölüm tarihi olan 12 Haziran 1963 tarihine dek yayın dünyasının bizzat içinde yer almıştır. Ölümüyle beraber kitabevi de ardında bıraktığı başarı dolu geçmişiyle birlikte Bâb-ı Âlî Caddesi'nin tarihine gömülmüştür.

EMRE GÖR, 1987 yılında Manisa'da doğdu. İlköğrenimini Üsküdar'da, ortaokul ve liseyi Gaziantep'te tamamladı. 2008 yılında Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu. Aynı yıl başladığı Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ndeki yüksek lisans öğrenimini "Halep Vilâyet Sâlnâmelerine Göre Rakka (1886-1908)" isimli tezle 2010 yılında tamamladı. Yazar halen Hacettepe Üniversitesi'nde "II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı İstihbarat Ağı (1876-1909)" başlıklı doktora tezi üzerinde çalışmalarına devam etmektedir.

Eşim Gamze,
oğlum Alperen ve
kızım Elanur Ada'ya...

İçindekiler

Takdim 9

Türkiye Nasıl Paylaşıldı? 17
1. Niçin Bir Şark Meselesi Mevcut? 21
2. Türkiye'nin Tehdit Edilmesi 29
3. Rumların Bağımsızlığı ve Sırpların Muhtariyeti 33
4. Avrupa'nın Türkiye'yi Himaye Etmesi 39
5. Bir Kongre Kararlarının Ne Kıymeti Varmış? 47
6. Rusya'nın İntikam Teşebbüsü 51
7. Bir Kongre Kararlarının Ehemmiyeti 59
8. 1912-1913 Buhranı 65
Son Söz 77

Dizin 81

Tıpkıbasım 87

Takdim

XIX. yüzyıl başlarından itibaren iç ve dış etkenlerle dağılma sürecine girdiği kabul edilen Osmanlı İmparatorluğu, hâkimi olduğu geniş topraklarda Avrupa'nın büyük güçlerine karşı bilhassa diplomatik ve askerî nitelikleri ön plana çıkan bir "var olma" savaşı vermiştir. 1789 Fransız İhtilali'nin Avrupa'da ortaya çıkardığı milliyetçilik/uluslaşma akımı, önceleri diğer Avrupa imparatorluklarıyla birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nu etkilerken, zamanla sadece Osmanlı İmparatorluğu üzerinde yoğunlaşan bir akım haline dönüşmüştür. Kuşkusuz, imparatorluğun egemenliği altında bulunan etnik toplulukların uluslaşma ve ulus devletlerini kurma yolunda Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılma girişimleri, esas olarak iç dinamiklerin ürünü olan olgulardı. Fakat büyük güçlerin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki azınlık ayaklanmalarını çeşitli bahanelerle kışkırtmaları,

bunun sadece imparatorluğun iç etkenleriyle ilgili olmadığını ortaya koyuyordu.

Osmanlı İmparatorluğu hâkim olduğu geniş topraklar dolayısıyla çok çeşitli etnik ve dinî azınlığa sahip bir ülkeydi. Kendine has bir "millet" sistemiyle yönetilen bu azınlıkların imparatorluğun sınırları içinde çeşitli bölgelere yayılmış bulunmaları ve bu bölgelerin (Suriye, Mısır veya Makedonya gibi) başta İngiltere, Fransa ve Rusya olmak üzere "Düvel-i Muazzama"nın ilgi alanı olması, azınlıkların haklarını korumak bahanesiyle yabancı devletlerin sık sık Osmanlı iç işlerine müdahalesine sebep olmuştur. İngiltere'nin Hindistan yolunu kontrol altına alma, Fransa'nın Suriye ve Lübnan'a hâkim olma, Rusya'nın ise sıcak denizlere inme emelleri çerçevesinde açıkça görülen bu müdahale politikası, 1800'lerin başından itibaren Balkanlarda başlayan uluslaşma aşamasında "parçalayıp paylaşma" politikasına dönüşmüştür.

Sanayi devrimiyle başlayan Avrupa erken kapitalizminin yerini 1860'lardan itibaren emperyalist sömürgeciliğin almasıyla, büyük güçler arasında dünyanın nüfuz alanları olarak paylaşılması süreci hız kazanmıştır. Tarihin en büyük sömürge imparatorluklarını kurmuş olan İngiltere, Fransa, Rusya, Amerika Birleşik Devletleri ve İspanya ile birliğini tamamladıktan sonra Almanya, XIX. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde dünyanın %90'ına yakınını sömürgeleştirmişlerdi. XIX. yüzyıldan itibaren Avrupa devletlerinin

bu sömürgecilik faaliyetleri, sömürülecek başka topraklar kalmadığı için Osmanlı, İran ve Çin gibi kadim imparatorlukların üzerinde yoğunlaşmıştı. Bunlardan Osmanlı İmparatorluğu'nun sömürgeleştirilme çabası büyük oranda silah zoruyla olmuştur. Osmanlılar Karlofça (1699) ve Berlin (1878) Antlaşmalarıyla büyük topraklar kaybettikten başka, Fransa'nın Cezayir (1830) ve Tunus'u (1881), İngilizlerin Mısır'ı (1882) ve İtalyanların da Trablusgarp'ı (1912) işgal etmelerini engelleyememişlerdi. Tüm bu işgaller, büyük devletlerin her birinin farklı dayanakları olan geleneksel çıkar ve emelleriyle ilintiliydi.

Bu kavgada, Osmanlı tebaası olan Hıristiyan toplulukların yaşadığı topraklar Avrupa'nın büyük güçlerinin kışkırtma ve ayrılık çıkarma çabalarının birincil ve en yoğun olduğu bölgelerdi. İnanca dayanan "din kardeşliği", etnik kökene dayanan "Slav kardeşliği" gibi kalıplar ile "din ve ırk kardeşlerimizi Müslüman/Türk zulmünden kurtarmak" gibi söylemler, başta Rusya olmak üzere batılı güçlerin Osmanlı topraklarını paylaşmak için kullandıkları araçlardandı. Bu noktadaki başlıca gerekçe ise çok daha eskilere dayanıyordu: "Şark Meselesi'nin halli".

XIX. yüzyılda Batılı diplomatlarca politik bir terim olarak kullanılmaya başlanan Şark Meselesi'nin tarihî kökenleri oldukça eskidir. Bu terimle anlatılmak istenen husus, 1071'den (Malazgirt Meydan Muharebesi) 1918 ya da 1923'e (Osmanlı İmparatorluğu'nun

sonu) kadarki Hıristiyan Batı âlemiyle Türk-İslâm âlemi (Selçuklu-Osmanlı Devletleri) arasındaki münasebetlerin tümüdür. Zaman ve mekana bağlı olarak bu münasebetlerin çeşitli adlar altında ve değişik şekillerde ortaya çıktığını görüyoruz. Hangi ad ve şekilde olursa olsun Batı âlemi, Selçuklu-Osmanlı İmparatorluklarında Hıristiyanları ilgilendiren herhangi bir konuyu Şark Meselesi adı altında ele almıştır. Türklerin Anadolu'ya girmeleri ve 1071'de Malazgirt'te Bizans'ı mağlup etmeleriyle "mesele" ortaya çıkmıştır.

Şark Meselesi'ni iki safhada ele almak mümkündür. Birinci safha 1071-1683 (Malazgirt Zaferi-Viyana Bozgunu) tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bu safhada Türkler Batı'ya doğru ilerlemektedirler. Anadolu ve Rumeli Türk vatanı yapılmıştır. Türkler, Asyalı bir kavim olarak Anadolu ve Rumeli'yi yurt tutmakla kalmamışlar, aynı zamanda Hıristiyanlığın karşısında Müslümanlığın hâmiliğini ve İslam dünyasının liderliğini de üstlenmişlerdir.

Avrupa için birinci safhada Şark Meselesi'nin hedefi Hıristiyanlarla meskûn toprakların (Anadolu, Balkanlar vs.) Türkler tarafından fethini engellemekti. Batı bu hedefine ancak, 1683'te Türklerin Viyana önlerinde mağlup olması ve 1699 Karlofça Antlaşması'nın imzalanmasıyla varabilmiştir. Artık Türkler Viyana'da durdurulmuştur. Böylece birinci safha tamamlanmış ve sona ermiştir. 1683 yılından itibarense Şark Meselesi'nin ikinci safhası başlamıştır. Bu sefer, Avrupa taarruzda,

Türkler savunmadadır. Haçlı zihniyeti ağırlıklı olarak sürdürülen Şark Meselesi'ne, ikinci aşamada, özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren emperyalist zihniyet de ilave edilmiştir. Bu görüşe göre Türkler Rumeli ve Anadolu'dan tamamen atılmalı ve geldikleri topraklara geri gönderilmeliydiler. Netice itibariyle, 1683-1918/1923 yılları arasında Şark Meselesi'nin tamamen Türklerin zararına geliştiğini ve nihaî hedefinin de Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalayıp yıkmak olduğunu tarih ispat etmiştir.

Fransız ilim adamı Paul Hourie'nin "Türkiye Nasıl Paylaşıldı?" adıyla Tüccarzade İbrahim Hilmi tarafından Türkçeye tercüme edilen bu eseri, kısaca açıklamaya çalıştığımız Şark Meselesi ve Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılma süreci hakkında Balkan Savaşları'nın (1912-1913) hemen ardından yazılmış bir eser olarak dikkate değerdir. Kitabın başlarından itibaren hemen dikkati çeker ki, eser "Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılması" meselesine Avrupa/Batı âlemi bakış açısıyla yorumlar getirmektedir. Tüccarzade İbrahim Hilmi'nin bu eseri Türkçeye çevirmesindeki amacının, bu bakış açısını okurlarının dikkatine sunarak artık bir uyanmanın hâsıl olmasını sağlamak olduğu anlaşılmaktadır. Zaten İbrahim Hilmi sahibi olduğu Kitabhane-i İslam ve Askerî Yayınevi'nde, Osmanlı İmparatorluğu'nun uğradığı felaketlere dikkat çekip ülkede fikrî ve ilmî uyanışı sağlamak amacıyla "Kitabhane-i İntibah (Uyanış Kütüphanesi)" adlı bir dizi eser neşretmiştir. Elinizdeki

bu çalışma da Kitabhane-i İntibah serisinin on birinci eseri olarak Rumi 1329 (1913) yılında yayımlanmıştır. Eser altmış altı sayfadan müteşekkil olup Matbaa-yı Hayriye ve Şürekâsı'nca basılmıştır. Eserin giriş bölümünde Paul Hourie'nin önsözüne yer veren İbrahim Hilmi, dikkat çekici bir tespitte bulunarak; "... *Emin olmalıyız ki, siyasî ve içtimaî hayatımızda bu kararsızlık, zihinlerimizde bu cehalet bâki kalacak olursa, Rumeli'nin başına gelen felaket ayniyle Anadolu'ya da intikal edecektir; çünkü aynı ihtiraslar Anadolu hakkında da geçerlidir."* der.

Eserin giriş bölümünü takip eden diğer bölümleri "Niçin Bir Şark Meselesi Mevcut?", "Türkiye'nin Tehdit Edilmesi", "Rumların Bağımsızlığı ve Sırpların Muhtariyeti", "Avrupa'nın Türkiye'yi Himaye Etmesi", "Bir Kongre Kararlarının Ne Kıymeti Varmış?", "Rusya'nın İntikam Teşebbüsü", "Bir Kongre Kararlarının Ehemmiyeti" ve "1912-1913 Buhranı" başlıklarını taşımaktadır. Eser Tüccarzade İbrahim Hilmi'nin *"Bu son felaketler artık bizim için bir ibrete sebep olur, zannederiz"* sözüyle sona erer.

Eserin okurlara faydalı olmasını temenni ediyor ve bu tür eserlerin okur ve araştırmacılarla buluşmasını sağlayarak bilim ve kültür hayatımıza önemli hizmetlerde bulunan Dün Bugün Yarın Yayınları'na içten teşekkür ediyorum.

Emre Gör
Ankara, 2016

Paul Hourie

Türkiye Nasıl Paylaşıldı?

1638'de Osmanlı Devleti zirvesinde üç kıtada topraça hakimdi

Kaynak: tr.wikipedia.org/wiki/Doğu_Sorunu (E.T.: 15.03.2016)

Türkiye Nasıl Paylaşıldı?

Türkiye'nin paylaşılması Şark Meselesi'nin esasıdır. Balkan hükümetlerinin son teşebbüsleri üzerine bu mesele tekrar mevzubahis olmuştur. Mezkûr devletler tarafından icra olunan harp[1], Rumeli'nin yeniden paylaşılmasıyla neticelenmiş ve bu meseleye Düvel-i Muazzama[2] diplomasisi de müdahale etmiştir. Şimdi, meselenin son safhasını açıkça anlamak icap eder. Fakat bu safha, bir tekerrürden ibaret olduğu gibi failleri de meçhulümüz değildir. Yirminci asır, bu faillerin yine aynı mesele karşısında mevki aldıklarını görmüş ve bu vaziyet -söz konusu devletlerin köklü menfaatlerine göre- hiç değişmemiştir. Bu sebepten dolayı Şark

1 1912-1913 Balkan Savaşları kastedilmektedir (hazırlayanın notu).

2 Düvel-i Muazzama: Büyük güçler, büyük devletler anlamına gelen ve "Avrupa'nın büyük devletleri" anlamında kullanılan Osmanlıca bir tabir (h.n.).

Meselesi'nin hallinde her hükümetin ananevi bir hareket tarzı vardır ki son Balkan meselesinde de bu noktayı nazar-ı itibara almamak mümkün değildir. Bundan başka, her hükümetin köklü menfaatlerinin bulunması, daimi ve mevzubahis edilen meselelerin de genel itibariyle birbirine benzer olması hasebiyle, bu sayede meydana gelen birlik ve dayanışma[3] mevcut durumu son derece açık bir şekle koymaktadır.

İşte bu dayanışmayı göstermek ve bugün efkâr-ı umumiyeyi[4] heyecana getiren bir meseleyi aydınlatmak için bu ufak kitap vücuda getirilmiştir. Kitapta âlimâne mütalaalara dayanılmıştır ve harp olayları yalnız neticelerini izah için tekrar olunmuştur. Hükümetler, kendilerini idare eden kişilerin isimleriyle değil, temsil ettikleri kavmin ismi ile gösterilmiş ve bu sayede söz konusu hükümetleri tahrik eden menfaatlerin bugün bâki olduğu açık bir surette anlatılmıştır.

Paul Hourie

⁂

[3] "Birlik ve dayanışma"dan kasıt, büyük devletlerin I. Dünya Savaşı öncesi "İttifak" ve "İtilaf" devletleri olarak birleşmeleridir (h.n.).

[4] Efkâr-ı Umumiye: "Kamuoyu" anlamına gelen Osmanlıca tabir (h.n.).

Eserin müellifi Paris Darülfünunu (Üniversitesi) muallimlerinden Paul Hourie, Şark Meselesi'ne, yani Türkiye'nin paylaşılmasına dair yazdığı eserin giriş bölümünde bu kısa mütalaalarda bulunur. Paul Hourie'nin bu eseri, biz Osmanlılar için gayet mühimdir. Bu sebepten hiçbir tabirini değiştirmeden aynen tercüme ediyoruz. Bu eser, evvela Şark Meselesi'nin sade ve açık bir hülâsasıdır.[5] İkinci olarak, başımıza gelen felaketlerin siyasî menşelerini, Osmanlı İmparatorluğu'nu paylaşmaya karar veren devletlerin hareket tarzlarını, aralarındaki ihtiras ve rekabetlerin esasını gösterir bir rehberdir. Bizim için bu eserden edilecek istifade, vatanımıza göz diken devletlerin temayüllerini bilmek, ona göre insan olmanın, medenî Avrupa'da yaşayabilecek fikir ve irfan kazanmanın çaresine bakmaktır. Yoksa, emin olmalıyız ki, siyasî ve içtimaî hayatımızda bu tezebzüb[6], zihinlerimizde bu cehalet bâki kalacak olursa, Rumeli'nin başına gelen felaket ayniyle Anadolu'ya da intikal edecektir. Çünkü aynı ihtiraslar, Anadolu hakkında da geçerlidir.

Tüccarzade İbrahim Hilmi

---

5 Hülâsa: Özet (h.n.).

6 Tezebzüb: Kararsızlık (h.n.).

1
Niçin Bir Şark Meselesi Mevcut?

Bir Şark Meselesi mevcut; çünkü Orta Asya'dan gelen Türkler, Moğollar Orta Çağlardan beri Doğu Avrupa'yı istila etmişler, oralarda hâkimane yerleşmişlerdir. Ehl-i salibin[1] muvaffakiyetsizliği, muhtelif Avrupa hükümetlerinin dâhili teşkilatında duraklama devrinin ortaya çıkması, Kostantiniyye'deki Rum İmparatorluğu'nun[2] uğradığı fetret, on dördüncü asırdan sonra Türklerin batıya doğru muzafferane yürümelerini kolaylaştırmıştı. 1389'da (Hicri 791) Kosova Meydan Muharebesi'nden sonra Sırp Krallığı'nın yıkılması; 1453'te (Hicri 857) Kostantiniyye'nin ele geçirilmesi ile Rum İmparatorluğu'nun ortadan kalkması; 1529'da (Hicri 932) Budapeşte'nin zaptı ile beraber

---

1 Ehl-i Salib: Hıristiyanlar, Haçlılar (h.n.).

2 Bizans İmparatorluğu (h.n.).

Macar Krallığı'nın yıkılması; işte bunlar, bu muzaffer ane yürüyüşün başlıca merhalelerini teşkil etmişti. Hatta on altıncı ve on yedinci asırlarda, Habsburgların payitahtı Viyana bile birçok defalar Türklerin hücumuna maruz olmuştu. Fakat Türklerin mesaisi Alp engellerini aşamamış, Macaristan az bir zaman sonra ellerinden çıkmıştı. On yedinci asrın sonunda Avusturya orduları Macaristan'daki Macarları İslam hâkimiyetinden çıkarıyor, Viyana hükümetinin Cermen vesayeti altına sokuyordu.[3]

İşte bu, Türkler için geri çekilmenin, Avusturyalılar için doğuya doğru ilerlemenin (drang nach osten) ki, bugün zaruri olarak Avusturya siyasetinin esasını teşkil eden temel fikrin başlangıcı idi.

Şark Meselesi'nin tarihi de, Türklerin Avrupa'dan çekilmelerinin tarihidir. Ve bu çekilme de zaruri idi; çünkü Türkler buralarda esaslı hiçbir şey tesis edememişlerdi. Son hadiseler de gösterdi ki, Türklerin vatanperverlikleri sürekli ve devamlılığı olan bir faaliyet şeklinde bir hükümet teşkilatı vücuda getirmeye kâdir değil. Hatta şu da denildi: "Türkler dört asır ve hatta daha fazla bir müddet Avrupa'da çadır kurmuşlardır". Bununla birlikte Türkler burada yalnız fatihlik, kâşiflikten başka bir şey yapmak istememişler veya yapamamışlardır.

---

[3] Karlofça Muahedesi (1699 Miladi, 1110 Hicri) (müellifin notu).

Türklerin, Piyerloti[4] için muazzez, birçok vasıfları olabilir. Fakat herhalde kendilerinde teşkilat hissi yoktur. İşte bunun için tarih -hatta kendi tarihleri bile- kendilerini itham ediyor. Türkler, maliyesi, ordusu ve idaresiyle muntazam bir hükümet teşkil edememişlerdir. Doğuya has bir atâlet, Müslümanlara has bir kuvvete mütâbaatla[5] sultanların, serdâr-ı âzamların mutlak idaresini nihayet bir derebeylik çetesi haline getirmişlerdir. Binaenaleyh daha on sekizinci asırdan itibaren Türk İmparatorluğu parça parça ayrılmaya başlamıştı. Yeniçeri ordusu inzibatsız bir milisten başka bir şey değildi. Vaktâ II. Mahmud 1826'dan sonra bunun yerine Avrupa tarzında -1880'de Alman sisteminde- bir ordu ikamesine muvaffak oldu; fakat inzibatsızlık Türk zabitlerinin tabiatlarından olmak üzere bâki kaldı. Bu devrede vilayetlerin idaresi padişahın keyfi hükmüne tâbi bir nevi zadegânın[6], paşaların uhdesinde idi. Padişah, halkın zararına olmak üzere vergi topluyordu. Sonra, hükümetin önceden kestirilmiş hâsılatı, kontrole tâbi masrafları yoktu. Masraflar, padişahın keyfine veya etrafındakilerin ihtiyaçlarına sarf olunur, nadiren hükümet işlerine sarf edilirdi. Hükümet de, memleketten para çekerek bu noksanı telafi ederdi. Hükümetin gelirleri tümüyle bu şekilde çekilen paradan ibaret bulunurdu. Para çekmek usûlü de, memurlardan tekâlif,

---

[4] Metinde (پیه لوتی) olarak yazılmıştır (h.n.).

[5] Mütâbaat: Tâbi olmak, uymak (h.n.).

[6] Zadegân: Aristokratlar, âyanlar (h.n.).

arazi sahiplerinden vergi almak, askerler vasıtasıyla gelirleri toplamaktı.

İşte Türkler tarafından işgal olunan memleketler ahalisi böyle bir idareye tâbi olmuşlardı. Hıristiyanlar bir nevi haraç vererek müsamaha görürlerdi; fakat yine reaya olarak kalırlar, zabit veya memur mevkiine asla nail olamazlardı. Türkler, Hıristiyanları temsile muktedir olamadıklarından dolayı bu kavimlerin lisanlarına, âdetlerine, kıyafetlerine, rahiplerine, köy reislerine -hâsılı milletleri sağlam bir surette tesis ve temin eden her şeye riayet ederler, fakat doğululara has hırs ve vahşet-i İslamlık taassubu ile büsbütün şiddet kazanarak, daima düşmanlıklar saklarlar, isyanlar hazırlarlardı.

İşte on dokuzuncu ve yirminci asırda Şark Meselesi'nin silsilesini teşkil eden, bu birbiri ardınca gelen isyanlardır. Balkanlarda yaşayan dört kavim, kendisinde muvaffakiyet ümidi hissi duydukça, Türklerin baskıları üzerlerine daha ziyade ağır geldikçe, birbirini müteakip, hürriyetleri için ayaklanmışlardır: İlk olarak Güney Rumları ile Batı Sırpları, sonra Tuna Romenleri ile Doğu Bulgarları... Bu kavimler, Almanya ile İtalya'nın mevcudiyetini teşkil eden ve her milletin bir hükümet kurması esasına dayanan milliyetler kaidesini tatbik ettirmeye muvaffak olmuşlardır.

Şark Meselesi Türkiye'nin dâhili bir meselesi addolunduğu takdirde, birbirini müteakip (1820-1830),

Sırp (1804-1830 ve 1875-1878), Romanya (1856-1878) ve Bulgar (1878-1908) hükümetlerinin kurulması bu meselenin dört esaslı safhasını teşkil eder.

Fakat bu mesele de, heyhat! Bilhassa bir Avrupa meselesidir. Düvel-i Muazzama'mn tümü bu dâhili ihtilaflara kendi menfaatlerine veya ihtiraslarına göre müdahale etmişlerdir. Bu ihtiraslar hiçbir zaman sönmemiştir; bu hayati menfaatler ise tatbiki gayet kolay, ananevi bir siyasetten ibarettir.

Rusya hükümeti, Büyük Petro zamanından beri, daima açık deniz siyasetini takip etmiştir. Baltık Denizi'nde olduğu gibi, Karadeniz'de de evvela bir pencere, sonra bir cephe istemişti. Fakat Baltık ile Karadeniz kapalı denizlerden idi. Rusya için Akdeniz'e bir kapı lazımdı. Bu kapı niçin Bâb-ı Âli - İstanbul olmasın?

Türkiye işlerine müdahale için Rusya'nın pek mükemmel bahaneleri vardı: Din! Vaktiyle Polonya'da olduğu gibi, şimdi de zât-ı şâhâne (Osmanlı padişahının) 1771'de tasdik ettiği temsil hakkından istifade ederek Osmanlı Devleti'ndeki Rum Ortodoks ahaliyi şiddetli bir şekilde "himaye etmek" yeterli idi. Balkan Hıristiyanlarından büyük kısmı ile paydaş cinsi, hemen hepsi ile paydaş dini vardı. Muahedesiz tasdik edilmiş olan bu hukuk, Rusya'ya manevi bir nüfuz, resmî bir himaye vaziyeti bahşediyordu; Rusya bu nüfuzunu birçok zamanlar, Boğazlar hakkındaki ihtiraskârâne emellerine esas kabul etmişti.

Fakat bir devlet vardı ki, Doğu Akdeniz'de meydana gelecek dengenin her ne suretle olursa olsun bozulmasından pek ziyade endişeli olacaktı; o da İngiltere idi. İngiltere, Hindistan'a hâkim olduğu gibi, Hindistan yolunu tutmaya da son derece ehemmiyet veriyordu. Bugün nasıl ki Bağdad demiryoluna mani oluyor ve Rusya'nın İran'a girmesini durduruyorsa, on dokuzuncu asırda ve on sekizinci asrın sonlarından itibaren de, Rusya'nın Türkiye'deki nüfuzuna mani oluyordu. Bu nüfuzda, zaman fazlalaşırsa, İngiltere'nin Hindistan yolunu muhafaza için Rusya'nın karşısına dikildiği görülüyordu.

Sonra, Fransa vardı; Fransa da Akdeniz devletlerinden biri idi. Rusya doğuda nasıl ki Ortodoksları himaye ediyorsa, Fransa da Katolikleri muhafaza ediyor, öteden beri etmekte bulunuyordu. Bu sebepten dinî bir rekabet Fransa'yı Kırım Harbi gibi külfetli bir harbe sokmuştu.

Fakat Türk İmparatorluğu'na, Rusya'dan sonra, fevkalade alakadar olan devlet, Avusturya idi. Avusturya hükümeti Balkan Slavlarından, onların milliyet kaidelerinden o derece hoşlanmazdı; çünkü Avusturya hükümetinin mevcudiyeti bile bu Slavların ezilmesi ve bu kaidenin dağılması esasına dayanmakta idi. Fakat bu hususta hoşlanmak meselesi mevzubahis olamaz; uluslararası hususlarda menfaatten başka mantık yoktur. Binaenaleyh Avusturya, koşulların tesiri altında, fakat birçok basiretsizlik devirleri geçirdikten sonra,

menfaatinin kendisini doğuya doğru sevk ettiğinin farkına varmıştı; o zaman Selanik Avusturya'nın hedefini teşkil etmişti. Avusturya'nın Selanik'i elde etmesi için iki usûl vardı: Ya Rusya'nın İstanbul'a doğru hareketine mani olarak Türkiye'yi Rusya'ya karşı müdafaa etmek ki, o zaman kendisine Hıristiyanlarla meskûn bir Türk eyaletini temin etmek -bu usûl on sekizinci asırda ve Berlin Konferansı'nda başarıyla tatbik edilmişti- veyahut Türk İmparatorluğu'nu zayıf düşürmek için Rusya ile uyuşmak, o zaman da mümkün olduğu kadar büyük bir nüfuz mıntıkasını münâza'ün fih[7] bırakmak-ki bu usûl de II. Joseph ile Katerina tarafından tesis edilmiş ve fena bir usûl de değildi. Hülâsa iki siyaset ki âmiyane iki tabir ile özetlenebilirdi: Biri Rus düşmanlığı: Sen çekil, ben geleyim; diğeri de anlaşma siyaseti: İkiye bölüşmekten ibaretti. Fakat bütün maksat, daima Türkiye'nin bölüşülmesi idi. Yalnız anlaşılması lazım bir şey varsa o da Avusturya'nın bu bölüşmeyi Rusya ile mi, yoksa Avrupa ile mi yapacağı idi.

İşte bu suretle, Osmanlı Devleti'nin Doğu Akdeniz'deki mevcudiyeti ve Hıristiyan kavimler üzerindeki hâkimiyeti on sekizinci asrın sonlarından itibaren iki mesele ortaya çıkarmıştı: Biri Balkan Hıristiyanları için millî bir mesele; diğeri de Boğazları ele geçirmekte alakası olan devletler için uluslararası bir mesele. Bu meselelerin her ikisinde de en birinci rolü Rusya oynuyordu. Çünkü Rusya Slav ve Ortodoks idi; çünkü Rusya

[7] Münâza'ün fih: İhtilaflı, davalı (h.n.).

İstanbul'u hedef seçiyordu. Bu iki mesele 1770'ten beri sıra ile gündeme geldi; bu meselelerin gelişmesi de Şark Meselesi'ni teşkil etti.

2
Türkiye'nin Tehdit Edilmesi

1770'te Rusların İsmail Kalesi ve Çeşme'de güçlü zaferler kazanmaları üzerine Şark Meselesi açılmıştı.

Fakat Türkler için asıl tehlike, Avusturyalılardan gelecek zannedilmişti. Avusturya hükümeti, Türklerden yalnız Macaristan'ı almakla yetinmemiş, fütuhatını Belgrad'a kadar ilerletmişti. 1718'de[1] Eflâk'taki Ulahlar, Bosna ve Sırbistan'ın bütün Sırpları Avusturya idaresine geçmişti. Artık aşağı Tuna yolları, Selanik kapısı açılmıştı. Fakat Habsburg hanedanı bunları korumanın yolunu bilememişti.

Bu durumdan en çok Rusya istifade etmişti. 1768'de ufak bir hudut hadisesi Osmanlı Devleti-Rusya Harbi'ne sebebiyet vermiş, Rusların muzafferiyeti ilk defa olmak

[1] 1718 Pasarofça Antlaşması (h.n.).

üzere Türklerin mevcudiyetini tehlikeye düşürmüştü. Rus ordusu Tuna'daki Romen eyaletleri işgal ediyordu. Rus donanması Çeşme Limanı'nda Türk donanmasını yakacak, daha sonra, İstanbul'u almaktan başka bir şey kalmayacaktı (1770).

Rusların aşağı Tuna'da bulunmaları ve İstanbul'un Rus hâkimiyetine maruz kalma tehlikesi Avusturya'yı endişelendirecek bir vaziyetti. Bunun üzerine Maria Theresia derhal Rusya'ya karşı Türklerle uyuşmuş, Ruslara Kaynarca Muahedesi'ni akdettirmişti. Artık Rusya'nın fütuhatından eser kalmamıştı. Boğazlar meselesi hiç mevzubahis olmayacaktı; Avusturya bundan pek memnun olmuştu. Fakat Rusya İstanbul'da Rum kilisesinin veya Romen eyaletlerindeki Hıristiyan ahalinin temsil hakkı hâiz olmak suretiyle ortaya atılıyordu. Bundan böyle Rusya, milliyet meselelerinde Osmanlı Devleti işlerine müdahale edecekti. Avusturya'ya gelince, o da dostuna aracılık yapmanın mükâfatını Türkiye'den alıyordu. Romenlerle meskûn olan Bukovina'nın[2] ilhakı Tuna deltasına doğru Avusturya'nın birinci merhalesini teşkil ediyordu.

İşte bu suretle Avusturya hükümeti müdahaleyi frenlemek gibi Rusya'ya engel bir siyaset takip ettikten sonra, aksi bir siyasetten, Türkiye'de müştereken bir müdahale icrası için Rusya ile anlaşma yani paylaşma siyasetinden edeceği istifadeyi düşünüyordu. II. Joseph,

[2] Bugün Ukrayna topraklarına dâhil, Doğu Avrupa'da bir bölge (h.n.).

Katerina ile uyuşarak buna karar verdi. Bu suretle "Büyük Rum Projesi" denilen plan Osmanlı Devleti'nin ortadan kaldırılmasıyla Şark Meselesi'ni hallediyor, bir himaye yolu ile Avusturya'yı Tuna'dan Karadeniz'e, Rusya'yı da İstanbul'dan Akdeniz'e ulaştırıyordu. Bu hal pek basit idi; fakat başta İngiltere olmak üzere, bütün Avrupa'yı endişelendirecek bir mahiyette idi. Nihayet Fransa İhtilali'nin ansızın zuhuru, bütün nazar-ı dikkati, hatta ihtirasları batıya çekmişti.

Rusya ile Avusturya'nın muzafferiyetleri kesin bir netice verememişti. Türkiye'nin çökmesi daha bir asırdan fazla uzamış, Türkiye'nin birçok iyi dostları, büsbütün destek vererek ölüm anının uzamasına sebep olacak hainâne yardımlarda bulunmuşlardı.

Fakat, I. Nikola'nın dediği gibi "Adam cidden hasta idi". Hastanın iki varisi ise, ona yalnız bir an rahatlık bahşetmek için arz-ı endam etmişlerdi.

3
Rumların Bağımsızlığı ve Sırpların Muhtariyeti

Fransa İnkılâbı ile imparatorluk, dikkatleri Türkiye'den çevirterek Türkiye'ye pek büyük bir hizmet etmişti. Bilhassa Viyana hükümeti harikulade bir suhuletle Şark meselelerine hiç ehemmiyet vermemişti. Avusturya hükümeti, Metternich'in idaresi altında, evvela Napolyon'a, sonra Fransa İnkılâbı'nın esasına karşı eski mutlak idareye tâbi hükümetlerin mücahidi kesilmişti. 1815'ten sonra, Avusturya hükümeti Almanya'ya hâkim olmaktan ve ittifak akdi ile kongreler vasıtasıyla, kralların kavimlere karşı beynelmilel hareketini tanzim etmekten başka bir şey düşünmemişti. Avusturya hükümeti, Napolyon mağlup olup da Viyana Kongresi muvazene kaidesi ve müttefiklerin menfaatleri nokta-i nazarından Avrupa'yı nüfuzu

altına aldığı zaman bile Türkiye'yi Avrupa genel teşkilatı dışında bırakmıştı. Çünkü Avusturya, yarım asır zarfında, doğuya ait menfaatlerini Almanya'daki ihtiraslarına ve Avrupa'daki vazifelerine feda etmişti. Rusya da 1812'den 1830'a kadar kendisine meydanı açık bulmuş, kendi nüfuzunun güçlenmesi nokta-i nazarından Osmanlı Devleti'ndeki Hıristiyanlar lehinde hareket edebilmişti.

On dokuzuncu asır başlarında Şark Meselesi'nin tekrar açıldığını gösteren ihtilaller başladığı zaman, Rusya'nın bu nüfuzu, tesirini kesin bir şekilde göstermişti. Bu isyanlar, Rumların ve Sırpların isyanı idi. O zaman Çar Rumları silah ile himaye etmiş, Sırplara diplomasi ile yardımda bulunmuş ve her ikisine de muvaffakiyet temin etmişti.

Rumlar pek çok defalar Türklere karşı isyan etmeye teşebbüs etmişlerdi; fakat bu isyanların bastırılması gayet hızlı ve gaddarâne olmuştu. 1821 umumi hareketi[1] en çok Rumların deniz ticareti sayesinde kazandıkları servet ve bu servet vasıtasıyla bilinç kazanarak Rum ırkının şerefli mazisini öğrenme ve bir de bu mazinin Avrupa'da hâsıl ettiği teveccüh sayesinde meydana gelebilmişti. Fakat Rumlar kendi başlarına veyahut aralarında öteden beri eksik olmayan hususi yardımlaşmalara bırakılmış olsalardı, Müslümanların vahşeti altında, padişahın kudretli valisi Mısır Paşası'nın[2]

[1] 1821 Yunan İsyanı (h.n.).

[2] Mehmed Ali Paşa (h.n.).

cengâver askerleri önünde kesin şekilde mağlup olurlardı. Hatta bütün Yunanistan istila olunmuş, Atina bile zapt edilmişti. Fakat bu esnada efkâr-ı umumiyenin tesiri ile Avrupa -İngiltere, Fransa ve Rusya- Sakız katliamından müteessir olarak 1827'de müdahaleye karar vermişlerdi.

Bu müdahale, tabii olarak sulhperverâne (barışçıl) idi; çünkü müdahalede Rusya ile İngiltere bir arada bulunuyordu. İngiltere, asi Rumlara ne derece teveccühkâr olursa olsun, yine onların davasını silah ile müdafaaya razı olamazdı. Fakat bu üç devletin müdahalesi Türkiye'nin ısrar ve mukavemetine maruz oldu. Bu müdahaleye istinat olmak üzere bir donanma gönderildi. Nihayet Türk donanması ile bu deniz kuvveti arasında ansızın Navarin Deniz Muharebesi meydana geldi. Bu hadise, Türkiye'nin daha fazla ısrar etmesine ve Rusya'nın Türkiye'ye harp ilan etmesine sebebiyet verdi. Rusların Tuna ötelerinde elde ettikleri muzafferiyetler nihayet Edirne'nin ele geçirilmesi ile neticelendi, sulh antlaşması da burada imza edildi.

Edirne Muahedesi aynı zamanda Rusların arazice mevcut ihtiraslarını, Rumların da millî davalarını yerine getiriyordu. Şüphesiz, bu memnuniyetler yine yeterli değildi. Ruslar Rumeli'de Tuna ağızlarını alıyorlar, Rumlar da tümüyle hürriyetlerini elde ediyorlardı. Böylelikle kurtuluşa eren Rumlar tümüyle bağımsız bir krallık teşkil ediyorlardı; bu krallık ise hayatını Rusya'ya borçlu bulunuyordu.

Bir sene sonra (1830) Rusya yeni bir diplomasi muvaffakiyeti ile nüfuzunu artırıyor, Balkanlardaki Hıristiyan kavimlerin en kudretli hâmisi sıfatıyla kesin şekilde ortaya çıkıyordu. Bununla birlikte bu esnada Sırbistan'ın haraçgüzar, fakat muhtariyeti hâiz bir prenslik şeklinde teşkili, Rusya için yeni bir muzafferiyetti.

Sırplar ticaretle ve domuz çobanlığı ile geçinirler, kendi kendilerini idare ederlerdi; fakat şehirlerinde bulunan yeniçerilerin mezalimi kendilerini fevkalade bezdirmişti. Bu sebepten Belgrad mıntıkasındaki Sırplar, evvela kendilerine taarruz eden yeniçerilere karşı isyan ettiler. Sonra, silahlarını toplatmak isteyen III. Selim'in ordusuna karşı muzafferâne yürüdüler. Kara Yorgi'nin riyâseti altında ayaklanan Sırplara Rusların yardım etmesi 1806'dan 1813'e kadar memleketlerinde hâkim olmalarını temin etti. Rusya Napolyon ile meşgul bulunduğu sırada Türkler yeni bir taarruz icra ettiler. İşte o zaman Sırbistan'da "bir mezar sulh ve sükûneti" hâsıl oldu. Fakat 1815'te Rusya serbest kalır kalmaz, bu sefer (1903'te katledilen Kral Aleksandr'ın ceddi) Miloş Obrenoviç'in riyâseti altında isyan tekrar başladı. Miloş, Kara Yorgi'yi öldürdü. Kendisinin Sırp Prensliği zât-ı şâhâne tarafından tasdik olundu. 1830'da Rusya hükümeti kendisine Sırbistan'ın "irsi prensi" unvanını verdi. Yeni hükümetin bağlılık alâmeti, Belgrad'da bir Türk müfrezesi bulunması ve senevî bir vergi gönderilmesinden ibaret oldu.

İşte bu suretle Balkanlardaki Hıristiyan hükümetler Rusya'ya, bir dayanak gibi bakmaya alışmışlardı. Rusya, Rumların ve kısmen de Sırpların istiklâlini temin ederek Osmanlı Devleti'nin öteden beri arzu edilen paylaşılmasına muvaffak oluyor, yeni emeller besleyerek Türkiye dâhilinde kendisine kıymettar müşteriler vücuda getiriyor, bu emelleri fikirden fiile dönüştürerek Türkiye'nin kurtulan Hıristiyanlarını manevi himayesine almak ve Müslüman Türkiye'yi, yani İstanbul'u kendi arzusuna boyun eğdirmek istiyordu.

Bu neticeler, insaniyet, ırk ve din yakınlığı ile tatbikine lüzum görülen bir siyasetin zayıf neticeleri idi ki, bunda menfaat en ihtirama şayan hissiyat ile karışmış bulunuyordu.

4
Avrupa'nın Türkiye'yi Himaye Etmesi

Rusya, 1830'dan sonra, kendisi için pek ziyade muvaffakiyetle neticelenen bir siyaseti acaba neden tatbik etmedi? Rumlar ve Sırplardan sonra, şimdi Eflak ve Boğdan'daki Romenler de ittihat ve istiklâllerini talep ediyorlardı. Kaynarca Muahedesi Rusya'yı bunların doğrudan doğruya hâmisi gibi gösteriyordu. Rus orduları, bu araziden ekseriya geçtikleri sırada, her iki prenslikte de sürekli bir idare tesis etmişlerdi. Bu idare mucibince vali ile meclis, Hıristiyan aristokrasisini temsil ediyordu. Öyle görünüyordu ki, Rusya hükümeti bir Romen hükümetinin kurulmasını kolaylaştırmak için esasen edinmiş olduğu kuvvetten istifade etse yeterli idi. Rusya, bir Romen hükümeti teşkil ettiği takdirde, Osmanlı Devleti'ne yeni bir yol açacaktı.

Fakat Rusya buna yanaşmadı. Çar I. Nikola Avrupa'dan ve hürriyetçi fikirlerden nefret ediyordu. Romenlerin milli fırkası, Kanun-ı Esasi ile beraber, Avrupa tarzında bir hükümet arzusunda bulunuyordu. Vakıa Romenler Rusya haricinde birliklerini temin etmişler, 1848'den itibaren Rus nüfuzundan kurtulmuşlardı; fakat bu devrede I. Nikola Bükreş'teki hürriyetçilere karşı açıktan açığa muhalefeti tercih etmişti. Metternich'in Rusya için yaptığı gibi, Çar Nikola da beynelmilel mutlak idare mücahitliğindeki vazifesini Rusya'nın menfaatlerine feda etmişti.

Çar, Rusların doğudaki menfaatlerinden, kendisine has bir usûl ile, yani yalan ile, daha doğrudan doğruya ve daha mükemmel bir surette istifade etmek istiyordu. Çar'ın milliyet siyasetinden vazgeçmesi, Türkiye'nin paylaşılması siyasetini takip etmek içindi. Fakat bu siyaset de, meseleyi uluslararası bir zemine koymaktan başka bir şey değildi. II. Katerina'nın tecrübelerinden sonra, filhakika beklendiği üzere, Çar bu siyasetinde İngiltere, Avusturya ve Fransa'nın husumetine maruz olmuştu.

Çar evvela, Edirne Muahedesi'nden beri Sultan Mahmud'u tehdit eden dâhili bir tehlikeden istifade etti. Rumların isyanına karşı yardım etmiş olan Mısır Valisi Mehmed Ali, bu yardımına mükâfat olmak üzere Suriye'yi istedi. Ret cevabı alınca, silah ile zapt ederek İstanbul üzerine yürüdü. Avrupa büyük bir heyecan içinde kaldı. Çar, şehri müdafaa etmek için

bir kolordu ile bir donanma gönderdi. Bu himayenin karşılığında bir şey vardı. Bu sebepten Sultan Mahmud İngiltere'nin tavsiyesi üzerine, Mehmed Ali'yi memnun ederek bu himayeye lüzum bırakmadı. Fakat bu himaye kuvvetli idi; icabında ona dayanmak faydalı olacaktı.

Sultan Mahmud, Rusya'nın himayesini sekiz sene müddetle kabul etti. 8 Temmuz 1833'te Rusya ile Hünkâr İskelesi gizli muahedesini imzaladı.

Bu muahedenin İngiltere ve Avusturya'nın müteyakkız duran hasetlerini uyandıracağı tabii idi. Çünkü muahede yalnız Rusların Türkiye işlerine müdahalesini temin etmiyordu; savaş zamanlarında Boğazları da Rusya'nın keyfine bırakıyordu. Sultan Mahmud her türlü saldırıya karşı Boğazları kapamıyor, bu suretle Karadeniz'i açık bir Rus askerî limanı haline getiriyordu.

Neticede himayeyle sonuçlanabilecek bir yardım, karşılığında da Boğazları kat'i surette açık bırakmak... İşte Avusturya'nın ve bilhassa İngiltere'nin Hünkâr İskelesi Muahedesi'nden anladıkları buydu; bu sebepten muahedenin tatbikine derhal mani olmaya çalıştılar.

Mehmed Ali zât-ı şâhâneye karşı 1833'teki muzaffer âne seferini 1839'da tekrar ederek İstanbul'u tehdide başlar başlamaz iki hükümet, Avusturya ile İngiltere, Rusya'dan önce davranarak Türkiye'yi ortak himayeleri altına almayı bütün Avrupa'ya teklif ettiler.

Fransa bu esnada, bazı arzî (toprakla ilgili) sebeplerden dolayı, bu teklife razı olmuyor, az kalsın Mehmed Ali'nin uğruna muharebeye girişiyordu. Fakat 1840'ta Londra'da akdedilen muahedenin ehemmiyeti aşikâr idi. Avusturya ile İngiltere, Rusya'nın bu himaye mesuliyetini bizzat deruhte etmesi için Türkiye'yi himayeye Avrupa'yı mecbur ediyorlardı. O zaman efkâr-ı umumiye, Mehmed Ali'nin mağlubiyetini Fransa'nın bir muvaffakiyetsizliği telakki etmişti; fakat bu, her şeyden önce Rusya'ya karşı bir darbe idi. Mamafih bir sene sonra İngiltere hükümeti Boğazlar Muahedesi'ni akdettirerek muvaffakiyetini katladı. Bu muahede mucibince Çanakkale Boğazı ile Karadeniz Boğazı, istisnasız bütün harp gemilerine kapalı bulunacak, bu suretle Rusların Karadeniz donanması muattal[1] kalacaktı.

İngiltere bu suretle, ananevi siyasetini takip ederek, Hünkâr İskelesi Muahedesi'nin iki esaslı maddesini değiştiriyordu. Çar, muhalefete karşı muzaffer çıkmayı düşündü. II. Katerina'nın vaktiyle Avusturya'ya teklif ettiği gibi, İngiltere'ye Türkiye'yi açıktan açığa paylaşmayı teklif etti. Hünkâr İskelesi Muahedesi'nin tatbik edilmesine girişti. Rusya 1853'te Prens Menşikof'u sefir göndermiş, bu sefaret muvaffakiyetle neticelendiği takdirde Türkiye'de dinî himaye imtiyazını genişleterek Osmanlı ülkesinde daimî bir müdahale hakkı temin etmek ümidinde bulunmuştu.

[1] Muattal: İşlemez, kullanılamaz (h.n.).

İngiltere hükümeti, Fransa'nın yardımı ile, tekrar bu istilacı siyasetin önüne dikildi. III. Napolyon ile Katolikler Akdeniz dengesini Ortodoks Çar'a karşı hevesle müdafaaya koyuldular.

Kırım Harbi, Rusların İstanbul hakkındaki emellerine, Türkiye, İngiltere ve Fransa'nın bir cevabı idi. Bu harpte, "manevi emniyetler" meydana getirmek için işgal edilen Tuna prensliklerinden Rus ordusunu kovmakla yetinilebilirdi; fakat İngiltere, Rusların Karadeniz donanmasını kat'i surette mahvetmek istiyordu. Bu sebepten harbi Kırım sahasına taşımıştı. Binaenaleyh Rusların büyük tersanesi, Sivastopol, Fransızlarla mesaisi sayesinde, İngiliz menfaatlerine olmak üzere tahrip edildi.

Bu harp, uzun ve kanlı oldu. Netice ise 1856'da Paris Kongresi'nde kaydedildi. Bu muahede Çar Nikola'nın beslediği ihtirasların muvaffakiyetsizliğini ve İngiltere'nin muzafferiyetini ilan ediyordu. Paris Muahedesi mucibince, Karadeniz tarafsız olacak, burada Rusya donanma bulundurmayacaktı. Bu suretle, Türkiye'nin emniyeti temin ediliyor, Boğazlar meselesinin ehemmiyeti azaltılıyordu. Fakat bilhassa Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü ilan edilerek bundan böyle Rusların Türkiye'ye müdahalesine imkân bırakılmıyordu. "Türkiye'nin toprak bütünlüğüne tecavüz telakki edilecek her hareketin, Avrupa'nın menfaatlerine müteallik bir mesele addolunacağı" beyan ediliyordu. İşte bu suretle, yalnız Türkiye'de vukua gelsin ve her kim

(bilhassa Rusya) tarafından icra edilirse edilsin, her müdahale olayında, söz evvela Avrupa'nın olacaktı.

Acaba bu madde, şayet Rusya'nın Türkiye'deki nüfuzu kırılırsa, Rusların himaye ettikleri milletlerin -mesela Eflak ve Boğdan'daki Romenlerin- İslam hâkimiyetinden az çok kurtulabileceklerine ve bu suretle zât-ı şâhânenin nüfuzunu haleldar edeceklerine mi delalet ediyordu?

Fakat Avrupa bunun da çaresini buldu. Eflak ve Boğdan Prensliklerinin tam muhtariyetini bizzat Türkiye'ye kabul ettirdi. Ahalisinde birlik mevcut olduğu halde, bunları birbirinden ayırdı. Bu suretle milliyet kaidesi kısmen yerine getirildi. Romen müşterisini Rusya'nın elinden almak için bu da kâfi geldi; fakat Türkiye'nin çökmesi tehlikesini vücuda getirmek için kâfi değildi. Dahası var: Avrupa, İngiltere'nin teşviki ile, Romen meselesini böyle bir uyuşma ile halletmeye ikna olmadı. Türkiye'de Hıristiyan kavimlerin bulunmasından dolayı Türkiye'nin dâhili meselesini de yeni bir usûlde ve genel itibariyle halletmeye teşebbüs etti. Bu usûl, ıslahat usûlü idi. Sultan Abdülmecid, buna razı olmuş, Osmanlı Devleti'ndeki Hıristiyanlara Müslümanlar gibi aynı hukuku bahşetmişti. Yine bu usûl, o ana kadar icra ve kendisine faydalı olduğu için Rusya tarafından teşvik olunan ihtilal usûlüne de set çekiyordu. Bundan başka Hıristiyan Avrupa'nın, Hıristiyanlara zulmeden Müslüman bir hükümeti himaye etmesi gibi Hıristiyanlık adına zül teşkil edecek hareketini de hafifletiyordu.

Hususiyle zât-ı şâhânenin hukukuna tecavüz ve bu vasıta ile Rusya'nın emellerine hizmet etmeyerek muhtelif milletleri de hoşnut ediyordu.

İşte bu suretle Çar'ın tedbirsizce teşebbüsleri, Şark Meselesi'nde Rus emellerinin kesin şekilde iflası ile neticelenmişti. Artık Avrupa, ister Rusya, ister dâhildeki Hıristiyan kavimlerden kaynaklansın, Türkiye'yi her türlü paylaşmaya karşı himaye ediyor, Rusya'nın bu kavimlere yardım için müdahalesini lüzumsuz bırakıyordu; çünkü zât-ı şâhâneye bunlardan bir kısmının muhtariyetini tasdik ettiriyor, bir kısmı için de ıslahat teklif ederek onları sahiplenmiş oluyordu.

5
Bir Kongre Kararlarının Ne Kıymeti Varmış?

Durum böyleyken Paris'teki Avrupa Kongresi'nin tasvip ettiği Avusturya-İngiltere siyasetindeki muvaffakiyet daimî tesirli değildi. Gerçekte bu siyaset, Şark Meselesi'nin esasını oluşturan üç unsuru büsbütün çürütüyordu, o unsurlar da -Hıristiyan kavimlerde milli hissin şiddeti -Rus ihtiraslarının metaneti -Türkiye'nin düzeltilmesi gayr-ı kabil olan atâlet ve taassubu idi. 1856'dan 1876'ya gelinceye kadar Paris Kongresi hükümlerinin mahvına bu üç unsur sebep olmuştu.

Avrupa, Tuna'da muhtariyet idaresini hâiz iki prenslik meydana getirmekle Romen milletini feda etmişti. Romen milli fırkası bu sefer hürriyet fikirlerine destek veren Çar II. Aleksandr ile milliyet kaidesine sadık

kalan III. Napolyon'un teşvikiyle birleşmeye çalışmaktan geri durmadı. Fakat ancak "Birleşik Prenslikler" adını alan her iki memleketin ortak işleri için bir komisyon elde etmekten başka bir şeye muvaffak olamadı. O zaman meseleyi halletmek için başka bir çare aradı: Her iki memleket için bir prens seçmek. Bu prens, Aleksandr Cuza, bir ve aynı kabine ile memleketi idare ederek Düvel-i Muazzama tarafından tasdik olundu. Artık 1862'de Romanya ittihadı vücuda getirilmiş demekti. Daha sonra, bu yeni hükümet, batı usûlünde teşkil olundu. Cuza, köylüleri ektikleri araziye sahip ederek kendilerine hürriyet bahşedince, Romen içtimai heyeti demokratik oldu. 1866'da prensin düşmesine sebep olan askerî ihtilalden sonra memleketin siyasî idaresi de meşrutî ve parlamenter oldu. Şarl de Hohenzollern'in[1] irsi prens olmak üzere seçilmesi, zât-ı şâhânenin hâkimiyetini sözde bir hale getirdi. Yunanistan'dan sonra, bu sefer Avrupa'nın arzusu hilafına olarak, Romanya kendi kat'i hürriyetini temin etti.

O sıralarda Sırbistan da, Fransa sayesinde, Türk askerlerini çektirmeye muvaffak oldu. Romanya'da olduğu gibi Sırbistan'da da bir miktar vergi ödenmesi bağlılığın yegâne alameti olarak kabul edildi.

İşte bu suretle Türk İmparatorluğu'ndaki Hıristiyan kavimler Paris Kongresi'nin kendilerine vermediği

[1] I. Carol (h.n.).

müsaadeleri tedrici bir şekilde elde ettiler. Bunun da sebebi Fransa'nın milliyet meselesi hususunda müsait davranışı ve İngiltere'nin de müdahale edemeyecek bir halde bulunması idi; fakat bundan en çok Rusya istifade etti.

Rusya hükümeti yalnız bu muvaffakiyetlerle yetinmedi. Avusturya'nın 1908'de aklına gelen cesurane bir maharetle, 1870-71 Fransa-Almanya Harbi'nden istifade ile tekrar Karadeniz meselesini gündeme getirmek için fırsattan istifade etti. Fransa mağlup oldu, Prusya Fransa ile uğraştı. İngiltere tecrit olmuş bir halde kaldı. Bu sırada Çar, hepsine bir nota göndererek artık Karadeniz'e hâkimiyet hususunda Paris Kongresi'nin belirlediği kararlara tâbi olamayacağını anlattı. Kral Wilhelm'in dediği gibi bu, "ani bir darbe" idi. İngiltere bir konferans talep etti. Avrupa, kendi kararlarının feshedilmesinden dolayı bu tecavüzü üzerine alarak bu teklifi uygun gördü. Rusya hükümeti bir kalemde Kırım Harbi'nin neticelerini siliyor, hâlihazırı meydana getiriyordu. Boğazlar tarafsız kalıyor, fakat Karadeniz tümüyle Rus hâkimiyetine giriyordu.

Rusya, bu diplomasi başarılarını elde ettiği sırada Avrupa da Şark Meselesi'ni halletmek hususunda yürüttüğü usûllerin akim kaldığını görüyordu. Filhakika Sultan Abdülmecid, Kırım Harbi'ndeki ittifaklarının mükâfatı olmak üzere Fransa ile İngiltere'ye vaat ettiği ıslahatı 1856 Fermanı (Islahat Fermanı) ile ilan ediyordu. Bu ferman mûcibince Hıristiyanlar bütün

memuriyetlere kabul ediliyor, haraç vermekten affolunuyordu. Fakat bilhassa Türkiye'de, kanun ile kanunların tatbikatı arasında pek büyük mesafe vardır. Sultan Abdülaziz'in iş başına getirdiği Genç Türk Fırkası yalnız parça parça ıslahat yapmaya muvaffak olmuştu. 1870'te[2] Fransız nüfuzu kırılınca bu da fazla yaşayamadı. Hıristiyanlar yine Osmanlı tahakkümünden şikâyete başladılar. Hükümet birçok ıslahat vaatlerinde bulunduğu halde, Rusya'nın takip ettiği isyan politikasının, onlar için hürriyetlerini temin edecek yegâne usûl olduğu anlaşıldı.

[2] Metinde "1770" şeklinde yazılmıştır (h.n.).

6
Rusya'nın İntikam Teşebbüsü

1875'ten beri Şark Meselesi'nin tarihi elli sene evvel geçen olayların tekrar başlaması, adeta yeni bir tekrarıdır. Evvelce Rumların yaptıkları gibi, bu sefer de Hersek'teki Sırpların ayaklanması, evvela Avrupa'nın faydasız müdahalesine, daha sonra İstanbul'u da tehlikeye düşüren Osmanlı Devleti-Rusya Harbi'ne[1] sebep oldu. Bu kez İngiltere ve hatta Avusturya da Avrupa'ya müracaat ederek muzaffer Rusya'ya karşı Türkiye'yi, karşılıksız olmamak üzere himaye ettiler.

Rusya'yı mahkûm eden Paris Kongresi'nden beri Rus diplomasisi daima muvaffakiyet elde etmekte idi. Bu siyaset Panslavist milli hareketler ve Balkanlardaki Slav cemiyeti tarafından fiilen teşvik edilmekte idi. 1875'te,

[1] 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (h.n.).

bu şekilde Rusya'nın teşvikini görür görmez, Hersek'teki Hıristiyan Sırplar Osmanlı idaresinin baskılarına karşı isyan ettiler, sonra Karadağ'daki Sırplar ve hatta Karadağ Prensliği'nden de yardım gördüler.

1876'da[2], 1912'de olduğu gibi, Düvel-i Muazzama asiler için zât-ı şâhâneden ıslahat isteyerek Osmanlı Devleti'nin tekrar parçalanmasına meydan vermemeye çalıştılar; fakat bu kez "program değil, fiiliyat" istediler.

O zaman da, yabancı müdahaleye ve Hıristiyanların isyanına karşı Midhat Paşa'nın Genç Türk Fırkası ortaya dikildi. 1876'daki Genç Türkler, 1840 veya 1860'taki Genç Türkler gibi, memleketlerini batı usûlünde ıslah etmek isteyen hürriyetperver bir fırka değildi. Bunlar milliyetperver, sırf basiretleri hasebiyle meşrutî bir fırka idi; fakat Hıristiyanların Slav ittihadına karşı İttihad-ı İslam[3] ile mukabele ediyorlardı. İstanbul'da, 1876'da Genç Türklerin iki defa isyan etmeleri üzerine Ruslara fevkalade yakın olan Sultan Abdülaziz'in yerine Sultan V. Murad, iktidarsızlığı sabit olan Sultan Murad'ın yerine de Sultan Abdülhamid padişah oldu. Balkanlarda Müslümanların taassubu Slav Hıristiyanlarına karşı fevkalade arttı. Selanik'te Fransız ve Alman konsoloslar katledildi. Bulgaristan şehirleri başıbozuklar tarafından kan ve ateş içinde bırakıldı. Bu suretle 25.000 kişi katledildi.

---

[2] Metinde "1826" şeklinde yazılmıştır (h.n.).

[3] İttihad-ı İslam: İslam Birliği (h.n.).

Hıristiyanlara karşı, Türk başıbozukları tarafından yapılan bu "Bulgar vahşetleri" 1876'da İngiltere'nin müdahalesini tesirsiz bıraktı. Nitekim 1846'da da Sakız kıtali Sultan Mahmud'un lehinde müdahale etmesine mani olmuştu. Bugün olduğu gibi, bu iki olaya bir de İngiliz efkâr-ı umumiyesinin pek destekçi, binaenaleyh Hıristiyan milletlere pek müsait olduğunu ilave edelim. Bundan başka, Boğazlar meselesi asla gündeme gelmediği ve yalnız Hıristiyanların kaderleri nazar-ı dikkate alındığı için İngiltere'nin menfaati, siyasî ananesi, Rusya'nın yalnız başına hareketine mani teşkil etmiyordu.

İşte 1876'da böyle oldu. Hersek İhtilali, muhtariyet idaresini hâiz Sırbistan ordusunun yardımı ile, Sırplar lehinde millî bir hükümet şekline girdi. Fakat bu kavgada taraflar birbirine eşit değillerdi. Sırplar ezilince, Avrupa'nın yardımını istediler. Rusya, derhal Düvel-i Muazzama tarafından ortak bir müdahaleye sebebiyet verdi. Abdülhamid'e mütareke ve ıslahat tavsiye etti.

Avrupa'nın talep ettiği bu uzun ıslahat komedyasının birinci perdesi parlak bir iğfal[4] ile bitti. Islahatı tatbik etmeyecek bir padişah tarafından ıslahat vaat edildi; ıslahatı talep edenlerden bir kısmı bundan memnun oldu, bir kısmı da vaatten fiile gelmesi mümkün olacağına inanır gibi göründü. Fakat 1877 darbesinden sonra bu tahayyül, ihtimal dairesinden bile çıktı.

[4] İğfal: Aldatma, kandırma (h.n.).

Birçok müzakerelerden sonra Midhat Paşa ile Abdülhamid kemal-i debdebe ile Kanun-ı Esasi ilan ederek Avrupa'yı memnun ediyor gibi göründüler. Sonra, talep edilen ıslahatı akim bırakmak için bu Kanun-ı Esasi'den istifade ettiler.

Bu hal, İngilizlerin takip ettikleri sulhperverâne (barışçıl) siyasetin iflası demekti. Bu kez de ıslahat usûlü Müslümanların taassubuna ve doğuluların atâletine karşı akim kalıyordu. Artık silaha müracaat, Hıristiyan kavimler için bir ihtiyaç, Rusya için ahlakî ve siyasî bir vazife hükmüne giriyordu. Türk hükümetinin suiniyeti Avrupa'yı tarafsız bulundurmaya mecbur ettiği nispetinde bu vazifenin ifası kolaydı. Rusya'da Panslavist heyecanın kuvveti, Hersek'te başlayan isyanın Romenlere, Sırplara ve Bulgarlara sirayeti, diğer taraftan Genç Türklerin milliyetperverliği, uzak durulması gayr-ı kabil olan bir harbe iki âlem arasında bir kavga mahiyeti veriyordu. Bu iki âlem de Ortodoks Slavlık ile İslam âlemi idi. Çar, Osmanlı Devleti'ne harp ilan ettiği zaman, Türklere karşı umumi bir hücum emri vermiş oluyordu.

Fakat Slav kavimler henüz teşkilata malik değillerdi.

Binaenaleyh 1877-78 Balkan Harbi'nin bütün bedelini Romanya ile Rusya üstlenmeye mecbur olmuşlardı. Daha harbin başında Romanya istiklâlini ilan ederek ittihadını muvaffakiyetle sağladı. Romen ordusunun

yardımı, Osman Paşa'nın kahramanâne müdafaasma karşı beş aydan beri Plevne önünde olan Rusların pek ziyade işine yaradı. Plevne zapt edilince, Ruslar kış ortası Balkanları geçerek İstanbul'u tehdit ettiler.

Bu muvaffakiyetlerin, bu tehdidin, İngilizlerin karşı müdahalesini celp etmesi pek mantıkî idi. Zaten Abdülhamid de Kıbrıs'ı vererek bu müdahaleyi davet ve icra ettirmeye muvaffak oldu. Rusya bu kez de "Bizans Yolu" üzerinde İngiltere tarafından durduruldu. Fakat hiç olmazsa, kendi nüfuzu adına, Türkiye'nin zararına, Hıristiyan milletleri kurtararak Şark Meselesi'ni bütün mahiyeti ile hallettim diye iftihar etti.

İşte 3 Mart 1878'de Çar ile zât-ı şâhâne arasında akdedilen ve Balkan meselesini hem milliyet kaidesine, hem de Rusya'nın ananevi menfaatlerine uygun olmak üzere mantıkî bir suretle halleden Ayastefanos Muahedesi'nin hükümleri bundan ibaretti. Bu muahede neticesinde: Romanya'nın, Sırbistan'ın, Karadağ'ın istiklâli, Bosna Hersek'teki Sırpların muhtariyeti ilan edilmiş, bilhassa bütün Bulgaristan ile Makedonya'yı Rus kontrolü altında birleştiren muhtariyet idaresini hâiz bir hükümet şeklinde haraçgüzar bir prenslik teşkil edilmişti. Türkiye, birbirinden ayrı üç parçaya kesilerek büsbütün kuvvetten düşürülmüştü. Rusya ise Romanyalıların ve Sırpların hürriyetini ikmal, Bulgarların kurtarılmasını temin ve bu suretle Balkanlarda haraçgüzar hükümetlerden müteşekkil bir sürü müşteri vücuda getirerek muvaffakiyet elde ediyordu. Zira pekiyi

anlaşılıyordu ki, Büyük Bulgaristan Rusya'nın tetümmatından[5] ibaretti.

Artık Hıristiyan milletlerin muzafferiyeti ile Şark Meselesi'nin kapanacağı an kesin olarak gelmiş gibiydi. Fakat bu da Osmanlı tahakkümüne karşı Rus vesayetinin kâim olmasından başka bir şey değildi.

O zamandan beri hadiseler, Balkan kavimlerinin bu iki hâkimiyetten kendilerini kurtaracak kadar metanet sahibi olduklarını ispat etti.

Fakat meselenin halli pek sade idi. Özellikle Rusya'ya doğuda o derece bir nüfuz bahşediyordu ki, bu, İngiltere ile Avusturya'nın menfaatlerine veya ihtiraslarına bir tecavüz addolunabilirdi. Binaenaleyh Rusya harp ile yorgun düşünce, İngiltere'nin 1840'ta ileri sürdüğü meseleyi gördü. Yani Şark Meselesi beynelmilel bir meseledir; binaenaleyh Türkiye'nin kaderiyle bütün Avrupa alakadardır, denildiğini işitti.

Rusya hükümeti Avusturya ile İngiltere'nin seferberliği üzerine Berlin'de bir Avrupa kongresinin toplanmasına razı oldu.

Fakat Rusya'ya karşı İngiltere ile Avusturya tarafından teklif edilen Berlin Kongresi, Almanya'nın tavır ve hareketi sayesinde, İngiltere ile Avusturya için bir âlet makamında kaldı. Fiilen hemen her şey, Bismarck'ın, o "namuskâr şansölye"nin elinde idi. Bismarck, Şark

---

[5] Tetümmat: Eksikliği tamamlama, takviyeler (h.n.).

Meselesi'nden nefret ettiği için, meselenin halledilme şekline kendi umumi siyasetini tatbik etti, bu suretle bir Fransa-Rusya ittifakı hazırladı. Binaenaleyh Berlin Kongresi Ayastefanos Muahedesi'ni feshedemediyse de, hükümlerini Rusya'nın aleyhine çevirdi. Romanya'nın, Sırbistan'ın ve Karadağ'ın istiklâline bir şey denilmedi. Hatta Rusya'nın değil, fakat Avusturya'nın, idareleri yeni bir hükümet şekline koyulan arazileri de büyütüldü. Bosna Hersek'teki Sırplar Osmanlı hâkimiyetinden kurtuldular; fakat ilhaka kadar Avusturya idaresine tâbi oldular. Sonra, haraçgüzar Bulgar Prensliği de üçte ikisine düşürüldü. Biri, muhtariyet idaresini hâiz Rumeli'yi teşkil etti; diğeri yani Makedonya da, tabii olarak ıslahat vaadiyle Osmanlı Devleti'nde bırakıldı.

Berlin Kongresi, on dokuzuncu asırda, Balkanlarda Avusturya-Rusya düellosunun başlangıcını gösterir. Avusturya, Almanya'ya istinat ederek, yakınlaşma usûlüyle, Rusların muzafferâne uğraşları zararına, milliyet hukukunun zararına olmak üzere kendisinin doğuya ait ihtiraslarına Avrupa'yı razı etmeye muvaffak oldu. Binaenaleyh 1878'de muvaffakiyetine vesile olan bir usûlü Avusturya'nın 1912'de tekrar etmesi neden mûcib-i hayret olsun?

7
Bir Kongre Kararlarının Ehemmiyeti

Tarihte tekerrürü inkâr edenlere Berlin Kongresi'nin kararları pek güzel bir ders teşkil eder! Keza bu hal, Avrupalıların hodpesendliklerine[1] dayanan tedbire karşı milliyet hukukunun şüphesiz geç, fakat zaruri muzafferiyetine inananlar için de pek ziyade teşvike sebep olmuştur.

Paris Kongresi gibi Berlin Kongresi de Avusturya ve İngiltere için bir muvaffakiyetti. Bu da tıpkı onun gibi, aynı sebeplerden dolayı, geçici bir galibiyetten ibaret kalmıştır. Vaktiyle Romanya'da olduğu gibi, bu sefer de Bulgar ve Rum milletleri, feda edildiklerinden dolayı kendi intikamlarını almışlardır. Bu sırada

[1] Hodpesent: Kendini beğenmiş, bencil (h.n.).

Türkiye'nin az çok ıslahata kabiliyeti görülmüş, 1876'da olduğu gibi 1912'de de Hıristiyanlar öncelikle isyana müracaat etmişlerdir.

Romanyalıların Paris Kongresi kararlarına karşı yaptıkları gibi, Bulgar milletinin de Berlin Kongresi'nden intikamı iki safhada tecelli etti: 1885'te ittihat, 1908'de istiklâl. Bulgar milli fırkası evvela ayrı ayrı hareket etti. Bulgar Prensliği'ni ilk olarak Rusların askerî baskılarından kurtararak Aleksandr de Battenberg'in idaresinde meşrutî bir hükümet haline getirdi. Türklerin Doğu Rumeli vilayetinde de bir meclis ile bir milis teşkil etti. Sonra Filibe İhtilali ile 1885'te bu vilayetin prensliğine ilhakını ilan etti. Sırbistan'ın hasedine, Rusya'nın aldatılmış olmasına rağmen, Sultan Abdülhamid, Bulgaristan ile Doğu Rumeli'nin Aleksandr de Battenberg idaresinde birleşmesine razı oldu.

O zaman Avusturya-Rusya düellosu Sofya hükümeti nezdinde devam etti. Ruslar tarafından Prens Aleksandr'a karşı İstanbulof'un milli fırkası Ferdinand de Coburg'i seçtirdi. Bu zat, evvela Avusturya'ya istinat ederek memleketinde düzenlemeler icra etti. Kuvvetini arttırıp Bulgar hükümetini teşkil ettikten sonra 1896'da Rusya ile barıştı. Bu sayede, 1908'de Avrupa'nın kararlarıyla Avusturya'nın icra ettiği hareketten istifade ile, daha önce gördüğü misali takip ederek haraçgüzar prensliğini bağımsız bir krallık haline getirmeye muvaffak oldu. Türkiye buna karşı boyun eğmeye mecbur oldu; çünkü Ferdinand, Düvel-i Muazzama'nın

yardımından başka, Bulgaristan için son derece yeni, milli bir ordunun kuvvetini temin etmişti.

Bulgar kavminin bu muzafferiyeti, Sırp kavminin mağlubiyetine karşı bir nevi fidye-i necat[2] demekti. Filhakika Avusturya, Avrupa'nın Berlin Kongresi'nde kendi idaresine bıraktığı Bosna Hersek'i açıktan açığa, tek başına ilhak etmişti. Almanya'nın yardımı, Rusya'nın Japonlarla yaptığı harpten[3] dolayı zayıf düşmesi üzerine, Avrupa'nın kararlarına karşı bu tecavüzü Avrupa'ya ister istemez kabul ettirdi. Avusturya hükümeti bu suretle 1871'de Rusya'nın yaptığını tekrar ediyor, Sırmiya ile Slovenya'daki Sırpları aldıktan sonra, şimdi de Bosna'daki Sırpları kendi arazisine ilhak ederek Selanik'e doğru ilerliyordu. Bir müddet küçük Sırbistan, ilhak edilen kardeşlerine yardım eder gibi göründü; fakat Rusya kendisine yardım etmedi.

Nihayet Yunanistan Girit meselesini, fiilen değilse de, hukuken halletmek için bu fırsattan istifade etmek istedi. Yunan milli fırkası, Rumlarla meskûn araziyi Yunan Krallığı için talep ediyordu. Bu arazi de: Tesalya, Epir, Girit ve Adalar Denizi'ndeki[4] adalar idi. Tesalya meselesi, Fransa sayesinde 1881'de halledilmişti; fakat Epir'in büyük kısmı, Berlin Kongresi'ndeki vaatler hilafına olarak, Türklerde kalmıştı.

---

[2] Fidye-i necat: Kurtulmalık (h.n.).

[3] 1905 Rusya-Japonya Savaşı (h.n.).

[4] Ege Denizi (h.n).

Rum ahalinin isyanıyla hemen mütemadiyen mevzubahis olan Girit meselesi 1897'de bir Osmanlı-Yunan Harbi'ne sebebiyet verdi. Bu harpte Türkler galip geldiler. Rusya'nın teşebbüsü üzerine Avrupa, Türklerin istilasını durdurarak bundan böyle Düvel-i Muazzama'nın onayladığı bir Yunan valisinin idaresi altında Girit'e muhtariyet verilmesini cebren teklif etti. Girit'teki milli fırka, bununla beraber adanın ilhakını talepten geri durmadı. Yunanistan Kralı George bu arzuya karşı durarak tacını tehlikeye düşürmek derecelerine geldi. Fakat bir Giritlinin vükela reisliğine seçilmesi 1910'dan itibaren ilhakın başlangıcını teşkil etti. Bu ilhakı 1912 Harbi tamamıyla fikirden fiile getirdi.

1898'de hiç olmazsa Avrupa'nın ihtimamı ile Girit'in kurtarılması, milliyet kaidesi için mûcib-i memnuniyet bir muvaffakiyet teşkil etti. Fakat Makedonya Hıristiyanları evvela kendi rekabetleri ve bundan başka Avrupa'nın arzusundan dolayı Türk hâkimiyeti altında kalmışlardı. İleride bahsedeceğimiz bu rekabetler, ihtilal yaparak kendilerini kurtarmalarını gayr-ı mümkün kılıyor, İngiltere ile Rusya'nın ıslahat usûlü için Makedonya'yı yeniden bir tatbik sahası haline getiriyordu. Fakat bu ıslahat yine hiçbir tarafta muvaffakiyet hâsıl etmiyordu. Bu esnada Avrupa kendi teşebbüslerinin tesir edeceği inancında bulunuyor, Sultan Abdülhamid ise bunu anlamazlıktan geliyor, Düvel-i Muazzama ile eğleniyordu. Başta Avusturya ve Rusya olduğu halde Düvel-i Muazzama, Balkanlarda aralarında

münakaşa doğuracak bir mesele ortaya çıkarmaktan o derece endişelenmişlerdi ki, bu meseleyi mevzubahis etmemek için uyuşuyorlardı. İşte 1897'de Avusturya ile Rusya'nın ilan ettiği "statüko" kaidesi ve keza adı geçen devletler tarafından 1903'te Avrupa'ya teklif edilip Avrupa'ca kabul ve Sultan Abdülhamid tarafından nazar-ı itibara alınan Mürzsteg ıslahat programı bundan başka bir şekilde yorumlanamaz.

Şüphesiz Abdülhamid gayr-ı kabil ıslah idi. Hususiyle ünlü dostu II. Wilhelm'in kendisini daima himaye etmesi o derece heyecana meydan vermiyordu. Fakat 1908 Temmuz'u ile 1909 Nisan'ında Genç Türk İhtilali meydana gelince, Avrupa'da Osmanlı Devleti için bir terakki devri açılması ümidi hâsıl oldu. Genç Türkler yeni bir fırka değildi; iş başına gelmeleri de birinci defa değildi. Genç Türkler milliyetperver ve merkeziyet taraftarı idiler. 1876'dan sonra olduğu gibi, 1909'dan sonra da bu yolda, fakat aralarında ayrılık olduğu için o derece usûle muvafık olmamak üzere devam ettiler.

Bunlara pek fazla ümit bağlayan Avrupa, nihayet hatasını anladı. Bu ihtilalin ıslahata sebep olmayacağını anlayarak bunun bir nevi Türk fetreti olduğunu gördü. Filhakika Türk İmparatorluğu'nun ıslahı gayr-ı kabildi. Avrupa bunu söylemedi, fakat anladı. Makedonya, daimi surette isyana devam etti. Ruslar artık kurtarıcılıktan vazgeçtikleri için Makedonya'nın kendi kurtarıcılarını kapıları önünde görmeleri zamanı yaklaşıyordu.

8
1912-1913 Buhranı

Hıristiyanların ahval ve vaziyetlerinden ve mevcut karışıklıklardan dolayı mütemadiyen mevzubahis edilen Şark Meselesi, neden Berlin Kongresi'nden ancak otuz beş sene sonra halledilebildi? Kabahat, hiç şüphesiz Avrupa'dadır; çünkü Avrupa, daima ıslahat gibi artık değerini yitiren ve tatbiki mümkün olmayan bir çare tavsiye ediyordu. Bu çare-i hallin yegâne meziyeti, Avusturya ile Rusya'yı doğrudan doğruya ihtilaf halinde bulunduracak bir tasfiye muamelesini geciktirmekten ibaretti. Fakat meselenin asıl hakiki çare-i hallini zorla kabul ettirmek, bir taraftan Makedonya Hıristiyanlarının, diğer taraftan Balkan hükümetlerinin vazifesi idi. Bu çare-i hall de, milliyet esasına dayanan bir istiklâlden ibaretti. Vakıa mezalime uğrayan Romanyalılar, Sırplar ve Bulgarlar icra ettikleri harekâtı

1912'ye kadar ertelemişlerdi; fakat bunun sebebi, aralarında ayrılık olduğu için, bu hareketi yerine getirecek derecede kendilerinde kuvvet bulamamalarındandı.

Bulgar, Sırp ve Yunan milletleri Makedonya'yı paylaşmayı arzu ediyorlardı; Makedonya'da üçü de, Makedonya'nın kaderinin tayinine imkân vermeyen bir nispette ahali ile kendilerini temsil ediyorlardı. Fakat Sofya, Belgrad ve Atina'da basılan haritalar, adeta birer münakaşa âletinden başka bir şey değildi. Bu haritalarda Hıristiyan rakiplerden ziyade Türkiye'nin hayrına hareket ediliyordu. Bu hal, Hıristiyanların kendilerine zulüm edenlerin gözleri önünde birbirinin gözünü oyarak onları memnun ve müstefit eylediklerine bir alamet demekti. Keza bir takım ıslah edici çeteler vardı ki, Balkan hükümetleri bunların teşekkülüne mani olmuyorlar, aralarındaki kanlı ihtilaflarla fetret oluşturup, bu sayede İslam hâkimiyetini idâme ederek Avrupa nazarında Makedonya'nın kadrini küçük düşürüyorlardı.

Fakat, ne yazık ki, Balkan hükümetleri arasındaki ayrılığın yegâne sebebi bu değildi. Bulgaristan'ın terakkisi muhtelif sebeplerden dolayı, üç Hıristiyan hükümeti kendi aleyhine kaldırmıştı. 1870'te İstanbul Rum Patrikliği'nden büsbütün ayrı bir Bulgar Kilisesi'nin teşkili ile neticelenen ayrılığa karşı Rum Patrikliği Bulgarları aforoz etmişti. Makedonya'da dört Bulgar Piskoposluğu'nun teşkili ise 1896'da Rumluğa karşı vurulan yeni bir darbeydi. Yunanistan nasıl ki

Bulgarların dinî istiklâllerini protesto ediyorsa, Sırbistan ile Romanya da siyasî terakkilerinden dolayı endişeleniyorlardı. Bulgar ittihadı esnasında Sırbistan silaha sarılmış, uğradığı hezimet, endişelerinin haksız olmadığını ispat etmişti. Romanya ise bu kuvvetli komşusuna karşı Türkiye ile anlaşmak derecelerine gelmişti. Balkan hükümetleri, bu suretle birbirine rakip olunca, artık Düvel-i Muazzama'nın birer âleti haline gelmişlerdi. Yunanistan'ı İngiltere himaye ediyordu. 1863'te Danimarkalı prens George'un cülusuna yardımcı olan, 1835'ten beri işgal ettiği Yunan adalarını 1864'te terk eden, 1898'de Girit'i kurtarmak için Rusya'yla birleşen İngiltere idi. Sırbistan, Milan ile Aleksandr Obrenoviç zamanında, Avusturya'ya tâbi iken Piyer Karacorceviç zamanında Rusya'ya yanaşıyordu. Bulgaristan, ittihattan evvel Rus gözdesi iken, Ferdinand de Coburg zamanında, 1887'den sonra Avusturya'nın muhabbetine, 1896'dan sonra da Rusya'nın muhabbetine istinat ediyor, icabına göre her ikisinden de istifade yoluna bakıyordu. Romanya, Şarl de Hohenzollern zamanında -Rusya ile bozuşmamakla beraber- Avusturya ile Almanya'ya dayanıyordu. Daha sonra Karadağ, İtalya'ya bir kraliçe vererek Karadağ'ın Arnavutluk'taki projelerine hizmet etmek istiyordu.

Balkan hükümetlerinin siyasî hayatları dağınık bir şekilde vücuda gelmelerinin tesiri altında bulunduğu için de bu hükümetler birer âlet idiler. Avrupa usûlünde tahsil şark köylüleri arasında yayılınca, birçok kişiler

ortaya çıkıyorlar, yeni hükümetlerin Avrupavârî teşkilatında kendilerine memuriyet bulmak ve genç ihtiraslarını doyurmak istiyorlardı. O zaman sürülerle memurlar ve avukatlar çıkıyor, en gözü açık olanları siyasete dâhil oluyordu. Kabinelerin ve hatta idare usûllerinin süreksiz olması, ordunun nüfuzuna, siyasî ricalin rekabetlerine sebep oluyordu. Binaenaleyh bu hükümetlerde vükela buhranları ile askerî darbeler, birçok zamanlar müşterek ve kapsamı geniş bir hareket icrasına mani olmuştu.

Fakat Prens Ferdinand, Leopold'ün ırkından, hakiki Coburg'lu bir prens idi. Bu zat, İstanbulof'un hükümet idaresinde hâsıl ettiği diktatörlük düzeninden hükümeti kurtardıktan sonra, iş bu merkezde kalmamıştı. Ferdinand, Rusya ile barışır barışmaz, Düvel-i Muazzama'ya kendini tasdik ettirir ettirmez, Bulgaristan'ı yeni bir hükümet haline koymuş, bilhassa fennen yetiştirilmiş ve Fransız silahlarıyla teçhiz edilmiş millî bir ordu sahibi etmişti. Hatta başarıya ulaşmasıyla bütün Avrupa'yı hayretler içinde bırakan Balkan ittihadının 1912 senesi Mayıs'ında akdi esnasında Ferdinand'ın şahsî bir iştiraki olduğuna hiç şüphe edilemez. Nihayet Balkan Yarımadası'ndaki dört Hıristiyan hükümeti, aralarında süregelen ayrılığı unutarak ortak düşmanlarına, Türklere karşı birleşmişler, Makedonya'daki Hıristiyanların müdafaasını üstlenmişlerdi.

1912 senesi Sonbaharı'nda Avrupa kendi barışçıl usûlünü tatbike ve Türklerden ıslahat talebine pek fazla

gayret etmişti. Fakat Balkanlardaki Hıristiyan hükümetler dâhili terakkileri ve ittihatlarıyla, Avrupa'nın kendilerine temin edemeyeceği istekleri kendi kendilerine talep veya temin etmeye teşebbüs etmişlerdi. Rusya'nın 1877'de kendi lehlerine deruhte ettiği vazifeyi Slav hükümetler, Yunanistan ile birleşince tamamıyla ifa edecek derecede kuvvet elde etmişlerdi. Avrupa usûlünün aşikâr bir surette iflası, -1877'de olduğu gibi- kuvvete müracaatı meşru gösteriyor, hatta emrediyordu. Yalnız bu kez Rusya, 1877'de olduğu gibi yegâne Balkan devlet-i muazzaması değildi; Rusya Avusturya'yı da nazar-ı itibara almak mecburiyetinde idi. Binaenaleyh bu kez yerinden kımıldamamıştı.

Müttefikler bu hususta hiç aldanmamışlardı. Hatta kendilerine yapılan barışçıl teklifleri reddetmişlerdi. Çünkü kendilerini tümüyle hazır addediyorlar, bundan başka Avusturya ve Rusya rekabetinden dolayı Avrupa'nın bu meseleyi ortaya koymamak istediğini biliyorlardı. Bu sebepten seri ve mükemmel bir surette hareket ettiler. Karadağlılar Ülgün, Taşlıca, İpek ve İşkodra'yı; Sırplar Yenipazar, Prizren, Debre ve Manastır'ı; Bulgarlar Selanik ve Edirne-İstanbul yollarını; Rumlar Serfice, Selanik, Yanya ve Ergiri'yi elde etmişler, Adalar Denizi'nde isyan etmişlerdi. İşte bu, milliyet esasına dayanılarak Şark Meselesi'nin alakadarları tarafından halli idi. Vakıa bu esnada Avusturya'nın müdahalesi Avrupa vaziyetini teşvik ediyor, bundan başka daha sair ihtilafların da ortaya çıkması ihtimali

bulunuyordu; fakat bu hal, Şark Meselesi'nin halli olmak itibariyle doğru idi.

Filhakika bu esnada Avrupa diplomasisi Üçlü İttifak'a kapılmıştı. Avusturya, eski Sırbistan'daki emellerinin altüst olduğunu görünce, Arnavutluk'u, İtalya da Epir'de ve ihtimal ki Arnavutluk'taki emellerinin kırıldığını görünce, adaları talep etmişti. 1878'den itibaren olduğu gibi, bu harp esnasında da Avusturya-Rusya ihtilafının ihtimali ve hatta korkusu Avrupa'yı tesiri altında bulunduruyordu. İşte harpten evvel Balkan statükosunun muhafaza edileceğini beyan etmek gibi tedbirsizce bir itiraf, müttefikler bu statükoyu muzafferiyetleriyle âlet-i evsat ettikleri zaman gösterilen tarafsızlık, daha sonra bu tarafsızlığı açık şekilde bozarak Karadağ'a karşı müştereken müdahale icrası, hep bunu ispat ediyordu. Fakat bu ihtilaf korkusu (neticeler de ispat etti ki) Avusturya'dan ziyade Rusya'da daha şiddetli idi. Bundan başka, Avusturya bu korkudan istifade etmiş ve dişlerini göstererek bütün Avrupa'yı peşinde sürüklemişti. Vakıa Rusya hükümeti ananevi siyasetinin terkinden dolayı -pek haklı olarak- feryat eden Panslavist tahriklerine rağmen sulha bu derece yakınlık göstermiş ise de, şurasını da nazar-ı dikkatten uzak tutmamalıdır ki, bu hareket, hiç olmazsa kısmen harp korkusuyla gerçekleştirilmişti.

İngiliz siyaseti nazar-ı itibara alınacak olursa, bu korku tamamıyla tezahür eder. İngiltere, on dokuzuncu asırda Rusya'nın teşebbüslerine karşı hiçbir

mukabil taviz meydana getirmeden Slavların Doğu Avrupa'yı istila etmesine muhalif görünmüştü.[1] 1876'da İngiltere'nin ihtilaller vasıtasıyla Hıristiyan kavimleri kurtardığı ve fakat Rusya'ya karşı seferberlik icra ederek 1878'de de bu istihlası durdurduğu dikkate alınacak olursa, bunun sebepleri açıktan açığa tezahür eder. İngiltere, usûlen ne Ruslara, ne de Slavlara karşıdır; fakat Doğu Avrupa'da kuvvetli bir hükümet bulunduğunu görmek istemez. Şimdiye kadar bütün tehlike Ruslardan veya onların Slav tebaalarından gelmişti. Bu sebepten Karadağ'ın ablukası meselesinde, İngiltere de Avusturya'ya uymuştur. Doğu hakkında, Üçlü İtilaf'ta hâsıl olan bu ihtilaf, Rusya'nın ısrarlı hareketinin, Karadağ'ın ablukası meselesinde de Avusturya'nın defalarca vaki olan ısrarıyla muvaffakiyetle neticelenmesi sebebini pek güzel izah eder.

Bununla beraber İngiltere asker çıkarmaktan imtina etmiş ve bu çekince İşkodra'nın kaybedilmesine sebebiyet vermiştir. Daha sonra, Avusturya ihtiraslarının tehlikeli olmaya başlaması, vaktiyle İngiltere'yi Rus ihtiraslarına karşı ortaya çıkardığı gibi, şimdi de Avusturya ihtiraslarına karşı meydana çıkarıyordu. Öyle zannolunur ki, İngiltere bunu artık bugünden itibaren anlamıştır. Rusların İstanbul için tehlike teşkil ettikleri zaman

---

[1] Hürriyetçiler ile muhafazakârlar bu noktada beraberdirler. 1840'ta Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü bir hürriyetçi, Palmerston tarafından ilan edilmiş, 1878'de bir muhafazakâr, Disraeli tarafından tatbik olunmuştur (müellifin notu).

nasıl ki Avusturya'ya yardım etti ise, bundan böyle de Avusturya tehlikesine karşı Ruslara yardım etmektedir. Avusturya'nın muzafferiyeti bile Üçlü İtilaf'ı takviye edeceği gibi, Avusturya ile Rusya arasında az çok yakın bir istikbalde ihtilaf ortaya çıkması da mümkündür.

Mamafih Avusturya, Balkan Yarımadası'nın batısında muhtariyet idaresini hâiz bir Arnavutluk tesisine muvaffak olmuştur. Vahşi ve teşkilattan mahrum Müslümanların menfaatlerine olmak üzere milliyet esasına dayanan ve esasen mevcudiyeti milliyet esasına mugayir olan bir Katolik hükümet tarafından vuku bulan bu hareket, diplomasi usûllerine o derece alışkın olmayan fikirleri hayrete düşürebilir. Fakat hakikat şudur ki, Katolik Arnavutların himayesini üstlenen Avusturya'nın bu müdahale hakkının esası öteden beri takip ettiği duhûl-i sulhperverâneden başka bir şey değildir: Mamafih bu siyaset, güneyde Avlonya'dan İtalya'nın takip ettiği siyasetle çarpışacaktır.[2]

Fakat maksadı Selanik iken şimdi, İşkodra ile beraber bile olsa, yine Kuzey Arnavutluk azdır. Bu sebepten müttefikler arasındaki arazi taksimi meselesi -Avrupa nokta-i nazarından hiçbir faydası olmayan bu meseleher ne şekilde olursa olsun, asıl mühim nokta Balkan

[2] Bu eser yazıldıktan sonra, Arnavutluk hakkında Avusturya ile İtalya'nın anlaşması resmen tahakkuk etmiş bir hakikattir. Asıl mesele, Avrupa'nın ve bilhassa İngiltere'nin bu taksime bilahare ne suretle müsaade edeceğini anlamaktır (müellifin notu).

hükümetlerinin kendi aralarında ve Düvel-i Muazzama ile olan münasebetleri meselesidir. Hâlbuki bu meseleler hep bir diğerine bağlıdır: Rusya muzafferiyetten sonra ittihadı korumaya ve Müslümanlara karşı akdolunan itilafı Cermenliğe karşı devam ettirmeye çalışacaktır. Avusturya'nın maksadı ise bu ittihadı dağıtarak muhtelif hükümetleri birbiri aleyhine teşvik etmektir. Mamafih şu sonuca varılabilir ki, Silistire'nin terki üzerine birbiriyle birleştikten sonra ne Bulgaristan, ne de Romanya bir taraflı siyasete esir olmayacaklar, kendilerinin muvaffakiyetini temin eden "baskül usûlü"nü takipte devam edeceklerdir.

Sırbistan'a gelince, Sırbistan'ın hareketi, büyük bir ihtimalle Avusturya siyasetine tâbi olacaktır. Çünkü bu hususta Balkan meselesi Avusturya-Macaristan meselesine karışmaktadır. Avusturya ahalisinin yarısından fazlası Slav'dır. Şu halde şu ikisinden biri olabilir: Avusturya, ya Cermenleştirmek siyasetinde devam edecek, ki o zaman dışarıda ve hatta kendi hududu dâhilinde Cermen ve Slav çatışmasının önünü almak mümkün değildir. Bu düello bir Avusturya-Rusya düellosudur ki bu düelloya Sırplar ve hiç şüphesiz Balkan Slavları, ihtimal ki Almanya ve Fransa da dâhil olacaktır.[3]

[3] Müellifin 1913 yılında tercüme edilen bu çalışmasında "düello" olarak nitelendirdiği çatışma, bir sene sonra başlayacak olan Birinci Dünya Savaşı'na dönüşecektir ve aynen müellifin öngördüğü gibi Avusturya-Rusya arasında başlayan çatışma, Balkan Slavları, Almanya ve Fransa'yı da içine çekecektir (h.n.).

Veyahut Viyana hükümeti evvela bu himayedeki Çeklere, sonra Hırvatlara, 1867'den beri Macarların elde ettikleri muhtariyete benzer bir muhtariyet bahşedecektir. O zaman Avusturya-Macaristan hükümeti birleşik bir idare haline girecek, bu idarede Sırplar ile Çekler, Macarlar ile Almanlar komşu olacaklardır. Böyle birleşik idareden oluşan bir hükümette Sırp unsurunun yutulup mahvedilmesi imkân haricindedir.

Vakıa Tuna mecrasını tümüyle imparatorluğa temin etmek için Romen unsurunun kaybedilmesine teşebbüs edilecektir; fakat bu teşebbüs de Rusya'nın hareketine maruz olacaktır.

O zaman Rusya da Romanya ile Bulgaristan'da; vakıa o derece kolay olmamak üzere, aynı yolu takip edecek, binaenaleyh Avusturya'nın ne Tuna'dan Karadeniz sahiline, ne de Vardar'dan Adalar Denizi'ne kadar gelmesine izin vermeyecektir. Bu halde yine Avusturya-Rusya çatışması hâsıl olacaktır.

Fakat bu esnada, İngiltere'nin ananevi siyasetinden addedilen baskül usûlünün, her ne olursa olsun, zuhur ettiği görülecek, Avrupa hiç müdahale etmeyecek, fakat İngiltere hükümeti galip olan tarafı durdurarak müdahale edecektir.

Daha sonra Boğazlar meselesi ile Anadolu'nun taksimi meselesinin halli kalacak; bu da ikinci bir Şark Meselesi'ni teşkil edecektir. Fakat bu konuda şimdiden bir şey söylenemez; çünkü bu hususta çatışacak olan

Rusya, İngiltere ve Almanya iktisadi menfaatlerinin sınırlarına dair henüz malumatınız yoktur.

Rumeli için (çünkü Boğazlar bir hudut addolunamaz) mesele halledilmiştir. Bir asırlık mesaiden sonra, bugün Hıristiyan milletler, evvela Rusya'nın çabaları, sonra kendi gayretleri sayesinde, bağımsız hükümet haline gelmişlerdir. Rusya hükümeti 1878 senesine gelinceye kadar nasıl ki İngiltere'ye karşı mücadele etmiş ise, bu hükümetler de bundan böyle Avusturya ile uğraşacaklardır. Doğu Hıristiyanlarının Müslümanlara karşı mücadelesi artık son bulmuştur; bundan sonra da Slav-Cermen mücadelesi hazırlanıyor.[4]

[4] Son birkaç sayfadır dikkat edildiği üzere müellif, Birinci Dünya Savaşı öncesi meydana gelen çıkar çatışmalarını, ihtilafları, hatta Şark Meselesi kapsamında Anadolu'nun işgal edilebileceğini bile daha 1913 yılında oldukça başarılı bir şekilde tahlil etmiştir (h.n.).

Son Söz

Paul Hourie'nin bu kitabından anlaşılıyor ki, Avrupa'nın öteden beri maksadı, Osmanlıları Rumeli'den çıkarmak idi. Bugün bu maksat büyük ölçüde hâsıl olmuş gibidir. Fakat Osmanlıların ardı ardına uğradığı felaketlerin bütün safhaları tetkik olunduğu zaman görülür ki, Düvel-i Muazzama'nın gaddarâne siyasetlerine karşı Osmanlılarda hiçbir intibah eseri hâsıl olmamıştır. Bu hâlet-i fikriye, hâlen mevcuttur.

Osmanlılar, Avrupa'nın kalkınmasına, medeniyetine, harikulade siyasetine karşı daima cehaletle mukabele etmişlerdir. Şark Meselesi başlamazdan evvel, bu siyasete kuvvetle mukabele ediyorlar, hasımlarının zaafından istifade ile teşebbüslerinde muvaffak oluyorlardı. Fakat bilahare ilim ve fen Avrupa'da gelişip, Türkiye'de ihmal olununca, Osmanlıların eski muvaffakiyetlerinden eser görülemiyordu.

Osmanlıların siyasî muvaffakiyetlerini akim bırakan başlıca sebep, Osmanlılarda cevval fikirli, siyaset ilmine vâkıf, siyaseti meslek edinmiş zekâların yetişememesidir. Avrupa'da Talleyrand'lara, Metternich'lere ve daha büyük siyasî ricale karşı Türkiye'de daima vasat dereceyi geçmeyen ve hatta çoğunluğu vasatın da altında bir zekâda siyasî rical memleketin mukadderatını idareye cüret etmişlerdir. Osmanlıların siyasî ve ilmî bütün felaketlerinin müsebbibi, siyasî ricalin cehaletidir.

Hatta son felaketlerimiz de bu kötü durumumuzun acı bir neticesidir. Balkan Yarımadası'nın ufak hükümetlerinde bile siyaseti meslek kabul etmiş, memleketin her türlü ihtiyacını tetkik etmiş, Avrupa'da bu yolda tetkiklerde bulunmuş kişiler yönetime geçtikleri halde, Türkiye'de gazete mütercimlerinin, tercüme muallimlerinin, hiçbir yüksek mektep bitirmemiş kimselerin nezaretlere (bakanlıklara) tayin olunduğu, milletin kaderinin cahiller elinde kaldığı görülmüştür. Avrupa'nın üstün siyasetine karşı, Türkiye'nin mukadderatı, Fransa Hariciye Nezareti'nde adi bir memur sıfatıyla bile istihdam edilemeyecek kimselerin elinde bulunursa, bu millet böyle felaketlere değil, hatta daha ağır hezimetlere giriftar olur.

Osmanlı siyasî ricalinin basiretsizliği, siyasetten nasipsizliği, bugünkü felaketlerimizin müsebbiplerinden biridir. Öyle siyasî ricalimiz vardır ki, memleketlerinin tarihinden tümüyle bihaber oldukları gibi Avrupa siyasetine de katiyen vukufları yoktur. Hatta bu yolda

neşrolunan Fransızca eserleri bile okumaya tenezzül etmezler. Etmiş olsalardı, İtalya'nın Akdeniz siyasetini takip eder, İtalya siyasetinin Trablusgarp üzerindeki emellerini anlar, İtalya harbe kemal-i faaliyetle hazırlandığı esnada memleketi İtalya'nın taarruzlarına maruz bırakmazlardı. Bu kişilerde azıcık bilgi ve basiret olsa idi, Arnavutluk isyan ateşleriyle kavrulduğu sırada, bu isyan ateşlerini Meclis-i Mebusan'da, mebusların gözleri önünde bir "nur" şeklinde tasvir etmek istemezlerdi.

Bugünkü felaketlerimiz, bu müthiş ezilmişliği hazırlayan siyasî ricalimizin hatasını artık bize apaçık anlattı: Fakat emin olmalıyız ki, bizde bu zihniyet, bu hâlet-i fikriye, bu cehalet, şahsî menfaatleri için bu tabasbus hisleri devam ettikçe, İstanbul'un da düşman istilası altında kalacağına hiç şüphe etmeyelim.

Bugün pekiyi bilmeliyiz ki, biz yalnız ne kuvvetle, ne de askerlikle bu vatanı kurtaramayız. Bir millet için ordu, vatanın yegâne muhafızıdır. Fakat ordu zafer yolları üzerinde bilinçle hazırlanmadıkça, millet kendi mevcudiyet sebebini ve daha doğrusu ne için harp ettiğini bilmedikçe, harpte muzafferiyet imkân haricindedir.

Osmanlılar, ordu ile kuvvetlerini, siyasetle zekâlarını inkişaf[1] ettirmelidirler. Fakat yalnız orduyu vücuda getirmek yeterli olmaz. Bugün en fazla muhtaç olduğumuz, siyaset ve eğitimdir. Avrupa siyasetinin mahirane

[1] İnkişaf: Geliştirme (h.n.).

entrikalarından yakamızı kurtarmak için Osmanlılarda da siyasî rical yetişmelidir. Siyaset, bizim anladığımız gibi, sırf idare-i maslahattan ibaret değildir. İyi bir siyasî olabilmek için milletin siyasî tarihine vâkıf olmak, Şark Meselesi'nin bütün ananelerini tetkik etmek, anlaşmalarımızı, geçmiş siyasî ricalimizin hayatını öğrenmek, maziyi bütün ananeleriyle göz önüne getirmek, ondan sonra milletin mukadderatını idare için iş başına geçmek icap eder. Bu vasıfları hâiz olmadan, bu mühim vazifeyi üstlenmek zavallı vatanın, bedbaht halkımızın mukadderatı ile alay etmektir.

Bu son felaketler artık bizim için ibrete sebep olur, zannederiz.

Dizin

1905 Rusya-Japonya Savaşı 61

A

Abdülhamid (II) 52, 53, 54, 55, 60, 62, 63
Abdülmecid 44, 49
Adalar Denizi 61, 69, 74
Akdeniz 25, 26, 27, 31, 43, 79
Aleksandr Cuza 48
Aleksandr de Battenberg 60
Aleksandr (II) 36, 47, 60
Aleksandr Obrenoviç 67
Almanya 10, 24, 33, 34, 49, 56, 57, 61, 67, 73, 75
Anadolu 12, 13, 14, 19, 74, 75
Arnavutluk 67, 70, 72, 79
Atina 35, 66
Avrupa 9, 10, 11, 12, 13, 14, 17, 19, 21, 22, 23, 25, 27, 30, 31, 33, 34, 35, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 51, 53, 54, 56, 57, 60, 61, 62, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 74, 77, 78, 79
Avusturya 22, 26, 27, 29, 30, 31, 33, 34, 40, 41, 42, 47, 49, 51, 56, 57, 59, 60, 61, 62, 63, 65, 67, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75
Ayastefanos Muahedesi 55, 57

B

Bağdad 26
Balkan Harbi 54

Balkan Hıristiyanları 25, 27, 36, 69
Balkan hükümetleri 17, 65, 66, 67
Balkan ittihadı 68
Balkan kavimleri 56
Balkan(lar) 10, 12, 24, 55, 57, 62, 68, 69
Balkanlardaki Hıristiyan hükümetler 37
Balkanlardaki Slav cemiyeti 51
Balkanlarda Müslümanlar 52
Balkan meselesi 18, 55
Balkan Savaşları 13, 17
Balkan Slavları 26
Balkan statükosu 70
Balkan Yarımadası 68, 72, 78
Baltık Denizi 25
Belgrad 29, 36, 66
Berlin Antlaşması 11
Berlin Konferansı 27
Berlin Kongresi 56, 57, 59, 60, 61, 65
Bismarck 56
Boğazlar 25, 27, 30, 41, 42, 43, 49, 53, 74, 75
Boğdan 39, 44
Bosna 29, 55, 57, 61
Bukovina 30
Bulgaristan 52, 55, 56, 60, 61, 66, 67, 68, 73, 74
Bulgarlar 24, 54, 55, 65, 66, 67, 69
Bükreş 40
Büyük Petro 25

C

I. Carol (I) (Şarl de Hohenzollern) 48, 67

Ç

Çanakkale Boğazı 42
Çekler 74
Çeşme Limanı 30

D

Debre 69
Düvel-i Muazzama 10, 17, 25, 48, 52, 53, 60, 62, 67, 68, 73, 77

E

Edirne Muahedesi 35, 40
Eflak 39, 44
Epir 61, 70
Ergiri 69

F

Ferdinand 60, 67, 68
Filibe İhtilali 60
Fransa 10, 11, 26, 31, 33, 35, 40, 42, 43, 48, 49, 57, 61, 73, 78
Fransa İnkılâbı 33

G

Genç Türk Fırkası 50, 52
Genç Türkler 52, 54, 63

George (Yunanistan Kralı) 62, 67
Girit 61, 62, 67

H
Habsburg(lar) 22, 29
Hersek İhtilali 53
Hırvatlar 74
Hünkâr İskelesi Muahedesi 41, 42

I
Islahat Fermanı (1856 Fermanı) 49

İ
İngiltere 10, 26, 31, 35, 40, 41, 42, 43, 44, 47, 49, 51, 53, 55, 56, 59, 62, 67, 70, 71, 72, 74, 75
İpek 69
İstanbul 25, 27, 28, 30, 31, 37, 40, 41, 43, 51, 52, 55, 66, 69, 71, 79, 87
İstanbulof 60, 68
İşkodra 69, 71, 72
İtalya 24, 67, 70, 72, 79

J
Japonlar 61
Joseph (II) 27, 30

K
Kanun-ı Esasi 40, 54
Karadağ 52, 55, 57, 67, 70, 71
Karadeniz 25, 31, 41, 42, 43, 49, 74
Kara Yorgi 36
Karlofça Antlaşması 11, 12, 22
Katerina (II) 27, 31, 40, 42
Kaynarca Muahedesi 30, 39
Kıbrıs 55
Kırım Harbi 26, 43, 49
Kosova Meydan Muharebesi 21
Kostantiniyye 21

L
Londra 42

M
Macaristan 22, 29, 73, 74
Macar Krallığı 22
Macarlar 74
Mahmud (II) 23, 40, 41, 53
Makedonya 10, 55, 57, 62, 63, 65, 66, 68
Manastır 69
Maria Theresia 30
Meclis-i Mebusan 79
Mehmed Ali Paşa (Mısır Valisi) 34
Mençikof 42
Metternich 33, 40, 78

Mısır 10, 11, 34, 40
Midhat Paşa 52, 54
Miloş Obrenoviç 36
Moğollar 21
Murad (V) 52
Mürzsteg 63

N
Napolyon (Bonapart) 33, 36
Napolyon (III) 43, 48
Navarin 35
Nikola (I) 31, 40, 43

O
Orta Asya 21
Osmanlı İmparatorluğu 9, 10, 11, 13, 19

P
Paris Kongresi 43, 47, 48, 49, 51, 59, 60
Piyer Karacorceviç 67
Polonya 25
Prizren 69
Prusya 49

R
Romanya 25, 48, 54, 55, 57, 59, 67, 73, 74
Romenler 24, 30, 39, 40, 44, 54
Rum İmparatorluğu 21
Rusya 10, 11, 14, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 60, 61, 62, 63, 65, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75

S
Sakız kıtalı 53
Selanik 27, 29, 52, 61, 69, 72
Selim (III) 36
Serfice 69
Sırbistan 29, 36, 48, 53, 55, 57, 60, 61, 67, 70, 73
Sırp Krallığı 21
Sırplar 36, 52, 53, 57, 65, 69, 73, 74
Sivastopol 43
Slavlar 26, 71, 73
Slovenya 61
Sofya 60, 66
Suriye 10, 40

Ş
Şark Meselesi 11, 12, 13, 14, 17, 19, 21, 22, 24, 28, 29, 31, 34, 45, 47, 49, 51, 55, 56, 65, 69, 70, 74, 75, 77, 80
Şarl de Hohenzollern (I. Carol) 48, 67

T
Talleyrand 78
Taşlıca 69

Tesalya 61
Trablusgarp 11, 79
Tuna 24, 29, 30, 31, 35, 43, 47, 74
Türk İmparatorluğu 23, 26, 27, 48, 63
Türkiye 13, 14, 15, 17, 19, 24, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 33, 34, 35, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 50, 51, 55, 56, 60, 66, 67, 77, 78
Türkler 12, 13, 21, 22, 23, 24, 29, 30, 34, 36, 54, 60, 61, 62, 68

Ü
Üçlü İtilaf 71, 72
Üçlü İttifak 70
Ülgün 69

V
Vardar 74
Viyana 12, 22, 33, 74

W
Wilhelm (II) 49, 63

Y
Yanya 69
Yeniçeri 23, 36
Yenipazar 69
Yunanistan 35, 48, 61, 62, 66, 67, 69

Türkiye Nasıl Paylaşıldı?

Kaynarca Muahedesi'nden Son Felaketimize Kadar Şark Meselesi

XIX. yüzyıl başlarından itibaren iç ve dış etkenlerle dağılma sürecine giren Osmanlı İmparatorluğu, hâkimi olduğu geniş topraklarda Avrupa'nın büyük güçlerine karşı bilhassa diplomatik ve askerî nitelikleri ön plana çıkan bir var olma mücadelesi vermiştir. Yıkılışına kadar sürecek olan bu mücadele sırasında Osmanlı İmparatorluğu, kimi zaman 1856 Paris Kongresi'nde olduğu gibi Avrupalı büyük güçlerin himayesine girmiş, kimi zaman da bir an önce parçalanıp paylaşılması gereken bir ülke olarak görülmüştür. Osmanlı İmparatorluğu'nun geniş toprakları üzerinde çıkarları bulunan üç büyük devlet, Rusya, İngiltere ve Fransa, imparatorluktaki Hıristiyan toplulukları kışkırtmak suretiyle Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılma zeminini hazırlamışlardır. Bu devletlerden Rusya, Padişah III. Ahmed'in çağdaşı olan Çar I. Petro'dan (1672-1725) itibaren Balkanlara yakın ilgi duymuş, bu bölgeleri kendine bağlamak için her fırsatı değerlendirmiştir. İngiltere ise 1878 Berlin Antlaşması'ndan sonra, tüm XIX. yüzyıl boyunca uyguladığı Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü koruma politikasından vazgeçerek önce Ermenileri, daha sonra da Kürtleri ve Arapları ayrılıkçı fikirlerle ayaklandırmaya çalışmıştır. Fransa'nın da Mısır ve Suriye üzerindeki emelleri malumdur.

Büyük devletlerin bu emellerine XIX. yüzyıl boyunca direnen Osmanlı İmparatorluğu, Balkan Savaşları'ndan (1912-1913) yenik çıkmasından sonra yüzlerce yıldır Türk toprağı olan Balkanları kaybederek dağılma sürecine iyiden iyiye girecektir.

Paris Üniversitesi öğretim üyelerinden Paul Hourie tarafından Balkan Savaşları'nın hemen ardından kaleme alınan ve Tüccarzade İbrahim Hilmi tarafından Osmanlı Türkçesine çevrilen elinizdeki bu eser, Osmanlı İmparatorluğu'nun Şark Meselesi kapsamında adım adım nasıl parçalanmaya doğru gittiğini ele alan orijinal bir kaynak niteliğindedir.

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI
Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4
Cağaloğlu, Eminönü - Fatih / Istanbul
Tel. - Faks: +90 212 526 98 06
www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr

ISBN: 978-605-4635-18-4